

Paikallisen tiedon tallentajat

Kotiseutuarkistojen ylläpitäjien näkökulmia kotiseutuarkistoihin

Emma Lintunen

Pro gradu -tutkielma

Folkloristiikka, arkistoinnin ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2018

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

LINTUNEN, EMMA: Paikallisen tiedon tallentajat. Kotiseutuarkistojen ylläpitäjien näkökulmia kotiseutuarkistoihin

Tutkielma, 80 s., 2 liites.

Folkloristiikka

Toukokuu 2018

TIIVISTELMÄ

Kotiseutuarkistot ovat omaehtoisesti toimivia kuntien tai yhdistysten ylläpitämiä arkistoja, joiden tehtävänä on paikallisen, yksityisluontoisen asiakirja-aineiston ja henkisen perinteen säilyttäminen. Tutkielmassa käsitellään kotiseutuarkistojen toimintaa, niihin liitettyjä käsityksiä ja kotiseutuarkistoille annettuja merkityksiä. Aihetta lähestytään kotiseutuarkistojen ylläpitäjille tehtyjen haastattelujen avulla. Haastattelut ovat muodoltaan teemahaastatteluja ja niiden analyysissä on hyödynnetty teema-analyysia.

Kotiseutuarkistot ovat syntyneet osana laajempaa kotiseutuliiikettä. Suomalaisen muistiorganisaatioiden kentällä niillä on oma roolinsa ja toimialueensa. Kansainvälisesti kotiseutuarkistoja voi verrata yhteisön perinnettä tallentaviin yhteisöarkistoihin.

Tavallisesti kotiseutuarkiston toiminta-alueena oleva kotiseutu samaistetaan kunnan alueeseen. Arkistoina kotiseutuarkistot kohtaavat samanlaisia asiakirjojen käsittelyyn ja arkistodiplomatiaan liittyviä kysymyksiä kuin monet muutkin yksityis- ja yhteisöarkistot. Keruutoimintansa osalta ne rinnastuvat suomalaisiin perinnearkistoihin.

Kotiseutuarkistojen toiminta on monimuotoista ja paikalliset ratkaisut vaihtelevat. Arkistoista vastaavat kunnat tai kotiseutuyhdistykset yhdessä tai erikseen. Usein toiminta nojaa yksittäisten aktiivien panostukseen. Toimintaresurssit ja aineistonkeruun aktiivisuus vaihtelevat arkistosta toiseen. Toiminnan päämäärät ovat kuitenkin samat joka kotiseutuarkistossa: paikallisen perinteen tallentaminen, säilyttäminen ja käytettäväksi saattaminen.

Asiasanat: kotiseutuarkistot, aineeton kulttuuriperintö, arkistot, kotiseutu

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Tutkimusaineisto ja menetelmät.....	5
2.1	Tutkimusaineisto.....	5
2.1.1	Haastattelu tutkimusmenetelmänä.....	7
2.1.2	Kerrottu ja muistettu tieto.....	10
2.1.3	Haastatteluaineiston käsittely.....	11
2.2	Aineiston analyysi.....	12
2.3	Eettisiä näkökohtia.....	15
3	Kotiseutuarkistojen konteksti.....	17
3.1	Kotiseutuliiike ja kotiseutuarkistot.....	17
3.2	Kotiseutuarkistot osana suomalaista arkistokenttää.....	21
3.3	Muut kotiseututiedon tallettajat.....	25
3.4	Kotiseutuarkistot yhteisöarkistoina.....	26
3.5	Kansainvälisiä vertailukohtia.....	31
4	Kotiseudun arkisto.....	33
4.1	Kotiseutu.....	33
4.2	Arkisto.....	38
4.2.1	Arkistoaineisto.....	41
5	Kotiseutuarkistojen monimuotoinen kenttä.....	52
5.1	Kotiseutuarkistojen vastuunkantajat.....	52
5.2	Kotiseutuarkistot tiedon tallentajina.....	57
5.3	Näkyvä vai näkymätön kotiseutuarkisto?.....	63
5.4	Yhteistyö kotiseutuarkistokentällä.....	66
5.5	Moninaisuus yhdistää.....	70
6	Lopuksi.....	72
	Lähteet.....	74
	Liitteet	

1 Johdanto

Kotiseutuarkistot ovat kuntien tai yhdistysten ylläpitämiä arkistoja, joiden toimintaa ohjaa Suomen Kotiseutuliiton¹ suositus. Suosituksen mukaan kotiseutuarkistojen tehtävänä on ”tallentaa paikallinen yksityisluontoinen arkistoaines sekä paikkakunnan henkinen perinne, saada se säilymään ja saattaa käytettäväksi siten, että se palvelee sekä yleisen että paikallisen tutkimuksen, opetuksen, harrastustoiminnan ja käytännön tarpeita”.²

Suosituksessa mainittu yksityisluontoinen arkistoaines voi tarkoittaa esimerkiksi asiakirjoja, valokuvia tai äänitteitä, jotka ovat syntyneet yksityisten toimijoiden toiminnan tuloksena. Esimerkiksi kunnallishallinnon ja seurakuntien aineistot eivät paikallisuudestaan huolimatta kuulu kotiseutuarkistoon, sillä lainsäädännössä ohjataan erikseen niiden säilyttämisestä.³ Sen sijaan kotiseutuarkistoihin voidaan tallettaa paikallisten yhdistysten, osuuskuntien, liikelaitosten, talojen ja yksityishenkilöiden arkistoja.⁴

Käytännössä kotiseutuarkistoon voidaan siis tallettaa aineistoa, joka liittyy kotiseutuarkiston toimialueeseen, kuten kuntaan, ja jota ei lainsäädännöllä ole ohjattu muualla säilytettäväksi. Yksityisen aineiston määrittely ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteistä. Esimerkiksi ammatillisten yhdistysten arkistot voivat päätyä myös keskusjärjestöjen haltuun, ja liikeyritysten ja osuuskuntien aineistoja on tallennettu Elinkeinoelämän keskusarkistoon paikallisten kotiseutuarkistojen sijaan. Yksittäisillä arkistokokonaisuuksilla voi siis olla useampia mahdollisia loppusijoituspaikkoja, eikä paikallisen aineiston arkistointi välttämättä tarkoita juuri kotiseutuarkistoon siirtämistä.⁵

1 Kotiseutuliitto on Suomen kotiseututyön keskusjärjestö ja kotiseutuyhdistysten ja muiden kotiseututyötä tekevien tahojen yhdysside. Suomen Kotiseutuliiton [www-sivu](http://www.kotiseutuliitto.fi/). <<http://www.kotiseutuliitto.fi/>>. 9.4.2018.

2 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

3 Arkistolaki 831/1994; kirkkolaki 1054/1993, luku 16.

4 Suomen Kotiseutuliitto 2000; Onnela ja Joki 2007: 23–25.

5 Onnela ja Joki 2007: 24, 30–31.

Kotiseutuliiton suosituksessa kotiseutuarkistot määritellään nimenomaan paikallisen aineiston säilyttäjiksi. Samaan viittaa myös sana kotiseutu osana termiä kotiseutuarkisto. Usein paikallinen toiminta tarkoittaa nimenomaan tietyn kunnan alueella toimimista. Toiminta-alueen rajausta liittyy usein kotiseutuarkiston ylläpitäjään: vuoden 1999 kotiseutuarkistokyselyn mukaan suurin osa kotiseutuarkistoista oli kuntien ylläpitämiä.⁶ Tällöin juuri tietyn kunnan alueella toimiminen on varsin luontevaa.

Kotiseutuarkistoilta ei kuitenkaan erityisesti edellytetä juuri tietyn kunnan alueella toimimista, ja kotiseutuarkistokyselyyn vastasi myös joitakin kotiseutuarkistoja, jotka toimivat kuntaa laajemmalla alueella.⁷ Toisaalta kotiseutuarkistojen toimialueet ovat voineet muuttua kuntaliitosten myötä. Esimerkiksi nykyisen Mynämäen kunnan alueella toimivat niin Mynämäen kuin myös siihen vuonna 2007 liittyneen Mietoisen kunnan kotiseutuarkistot.⁸

Paikallisuuden lisäksi kotiseutuarkistoja arkistotoimijoina määrittää niiden toiminnan omaehtoisuus. Suomen Kotiseutuliitto kannustaa kotiseutuarkistojen perustamiseen ja ylläpitoon, mutta mitään tahoja ei velvoiteta kotiseutuarkistotyöhön.⁹ Kotiseutuarkiston olemassaolon edellytyksenä on siis kunnan tai muun paikallisen toimijan oma halukkuus ja mahdollisuudet kotiseutuarkistotyöhön.

Suomalaisiin kotiseutuarkistoihin liittyvää tietoa on varsin vähän saatavilla. Samuli Onnelan ja Vuokko Joen kirjoittama *Kotiseutuarkisto-opas* on tarkoitettu ennen kaikkea oppaaksi kotiseutuarkistojen ylläpitäjille, mutta käsittelee myös

6 Onnela ja Joki 2007: 140.

7 Ibid.: 140.

8 "Kotiseutuarkistot". Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

9 Kotiseutuarkistoja koskevan suosituksen lisäksi Kotiseutuliitto tarjoaa kotisivuillaan kotiseutuarkistoja koskevan tietopankin ja on järjestänyt kotiseutuarkistoja käsittelevää koulutusta. Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/>>. 9.4.2018.

jonkin verran kotiseutuarkistojen yleistä tilannetta.¹⁰ Mikael Korhonen puolestaan on käsitellyt ruotsinkielisiä kotiseutuarkistoja Suomessa.¹¹

Kotiseutuarkistojen tilannetta on myös kartoitettu kyselyiden avulla: vuonna 1999 Suomen kotiseutuliitto ja Oulun maakunta-arkisto järjestivät kotiseutuarkistoja kartuttavan maanlaajuisen kyselyn, ja Tammenlehvän Perinneliiton veteraaniaineistoa koskeva kysely vuodelta 2006 kartutti jonkin verran myös kotiseutuarkistoja koskevia tietoja.¹² On siis selvää, että kotiseutuarkistoja koskevalle ajantasaiselle tutkimukselle on tarvetta. Viimeisimmästä kotiseutuarkistoihin laajasti keskittyneestä selvityksestä on jo aikaa ja on perusteltua olettaa, että monen kotiseutuarkiston tilanne on muuttunut sitten 1990-luvun lopun.

Tässä työssä lähestyn kotiseutuarkistoja niiden toiminnasta vastaavien henkilöiden näkökulmasta. Tutkin sitä, miten kotiseutuarkistoissa vaikuttavat henkilöt näkevät kotiseutuarkistojen merkityksen, ja mikä heidän mielestään on keskeistä kotiseutuarkistojen toiminnalle. Millaisia käsityksiä kotiseutuarkistojen toiminnasta vastaavilla henkilöillä on kotiseutuarkistoihin liittyen? Mikä tekee kotiseutuarkistosta kotiseutuarkiston? Mikä yhdistää ja erottaa eri kotiseutuarkistoja? Miten kotiseutuarkistot eroavat muista suomalaisista arkistoista?

Vastauksia näihin kysymyksiin haen kotiseutuarkistojen toiminnasta vastaavien henkilöiden haastatteluilla. Haastatteluiden avulla pääsen käsiksi niihin käsityksiin ja tavoitteisiin, joiden perusteella kotiseutuarkistoissa toimitaan. Kotiseutuarkistoja koskevat käsitykset eivät suoraan kerro siitä, mitä kotiseutuarkistoissa käytännössä tehdään, vaan ne kuvaavat pikemminkin kotiseutuarkistoihin liitettyjä tavoitteita. Nämä tavoitteet kuitenkin ohjaavat kotiseutuarkistoissa tehtävää arkistotyötä.

10 Onnela ja Joki 2007.

11 Korhonen 1987; Korhonen 2001.

12 Kyselyn tuloksista ks. esim. Onnela ja Joki 2007: 140–142; ”Kotiseutuarkistot”. Tammenlehvän perinneliiton www-sivu. <<https://tammenlehva.fi/veteraaniperinne/352-2/kotiseutuarkistot/>>. 10.4.2018.

Aloitan käsittelemällä tutkimuksen lähteenä olevan haastatteluaineiston muodostamista ja tutkimusmenetelmiä. Tämän jälkeen esittelen kotiseutuarkistojen kontekstia osana kotiseutuliiikettä, suomalaisten muistiorganisaatioiden kenttää ja kansainvälistä arkistoteoreettista keskustelua. Tässä osiossa vertaan kotiseutuarkistoja muihin suomalaisiin perinteen tallentajiin ja käsittelen kotiseutuarkistoja yhteisöarkistoina. Kontekstualisointia seuraa kotiseutuarkistoja koskevien käsitysten analyysi. Problematisoin kotiseutuarkiston käsitettä ja esittelen keskeisiä kotiseutuarkistoihin haastatteluissa liitettyjä piirteitä ja toiminnan periaatteita.

2 Tutkimusaineisto ja menetelmät

2.1 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni keskeisenä aineistona ovat kotiseutuarkistojen parissa toimivien henkilöiden haastattelut. Haastateltavani toimivat Mynämäen, Raision, Ruskon ja Loimaan kotiseutuarkistoissa. Haastattelujen lisäksi olen useimmissa kotiseutuarkistoissa päässyt tutustumaan arkistotiloihin ja kotiseutuarkiston sisältämiin aineistoihin.

Haastateltavia oli yhteensä seitsemän henkeä, ja heillä oli monenlaisia suhteita edustamiinsa kotiseutuarkistoihin. Monilla haastateltavista oli takanaan pitkä historia kotiseutuarkistotyössä, ja osa heistä oli ollut mukana jo kotiseutuarkistonsa perustamisessa. Suurimmalle osalle haastateltavista arkiston parissa tehtävä työ oli osa kotiseutuyhdistyksessä tehtävää vapaaehtoistyötä, sillä mukana oli vain kaksi palkattua työntekijää, joista toinen oli arkistoalan ammattilainen.

Tutkimuksen kohteena olevien kotiseutuarkistojen valinnassa olen pyrkinyt monipuolisuuteen. Mukana on sekä kotiseutuyhdistysten että kuntien ylläpitämiä arkistoja. Kotiseutuarkistot toimivat erikokoisissa kunnissa ja erilaisilla resursseilla. Useampaan kotiseutuarkistoon tutustuminen antaa mahdollisuuden perehtyä siihen kirjoon, joka kotiseutuarkistojen toiminnassa ilmenee.

Toisaalta haastateltavien valintaan ovat vaikuttaneet myös käytännön syyt. Maantieteellisesti tutkimukseni rajoittuu varsinaissuomalaisiin kotiseutuarkistoihin. Lisäksi, koska aineistonani ovat nimenomaan haastattelut, tutkimuksen kohteeksi valikoitui välttämättä kotiseutuarkistoja, joiden toiminta on ainakin jollain tapaa aktiivista ja joilla on vastuullinen hoitaja. Tämä jättää

niin sanotusti passiivivaiheessa olevat kotiseutuarkistot tutkimuksen ulkopuolelle.¹³

Kaikki kotiseutuarkistot eivät myöskään ole yhtä helposti löydettävissä. Kotiseutuarkistoja ylläpidetään eri tavoin, ja niihin liittyvää tietoa on vaihtelevasti saatavilla. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukseni kohteeksi on valikoitunut kotiseutuarkistoja, jotka ovat ilmoittaneet toiminnastaan Suomen Kotiseutuliitolle tai joiden toiminnasta on tiedotettu esimerkiksi kunnan tai kotiseutuyhdistyksen internetsivuilla.¹⁴ Kaikki tutkimani kotiseutuarkistot myös käyttävät itsestään kotiseutuarkisto-nimitystä.

Tutkimistani kotiseutuarkistoista kunnallisia ovat Loimaan ja Mynämäen kotiseutuarkistot. Loimaalla kotiseutuarkiston ylläpito kuuluu kaupungin arkistosihteerin tehtäviin. Kuntaliitosten myötä kotiseutuarkistoon kuuluu Loimaata käsittelevien aineistojen lisäksi entisen Alastaron kunnan kotiseutuarkisto. Kotiseutuarkistoja säilytetään kaupungin arkistossa ja entisen Loimaan kunnan kunnantalolla. Arkistoaineistoihin voi tutustua sopimuksen mukaan.¹⁵

Mynämäen kunnan vastuulla ovat sekä Mynämäen että siihen liitetyn Mietoisten kunnan kotiseutuarkistot. Molempien kotiseutuarkistojen toiminta on aloitettu 1990-luvun alussa. Arkistot kuuluvat kulttuuri- ja kirjastopalveluvastaavan toimialaan, kuten myös Metsäpirtti-arkisto, joka sisältää luovutetun Karjalan alueella sijainneeseen Metsäpirtin kuntaan liittyvää aineistoa. Mynämäen kotiseutuarkisto ja Metsäpirtti-arkisto sijaitsevat pääkirjaston tiloissa, kun taas Mietoisten aineistoa säilytetään Tavastilan koululla. Kirjastossa säilytettävä aineisto on käytettävissä kirjaston aukioloaikoina, Mietoisten kotiseutuarkisto

13 Nimellisesti olemassa olevista kotiseutuarkistoista TKU/A/2018/15:17 ja Onnela ja Joki 2007: 142.

14 "Kotiseutuliiton jäsenten kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/jasenten-arkistot>>. 9.4.2018.

15 TKU/A/2018/18; "Kotiseutuarkisto". Loimaan kaupungin www-sivu. <<http://www.loimaa.fi/kotiseutuarkisto>>. 16.2.2018.

sopimuksesta. Mynämäen kotiseutuarkiston arkistonmuodostajaluettelo on saatavilla kunnan kotisivulla.¹⁶

Raisiossa ja Ruskolla kotiseutuyhdistykset vastaavat pääosin kotiseutuarkiston toiminnasta. Raision kotiseutuarkiston toiminta on lähtenyt käyntiin 2000-luvun alussa ja siitä vastaa kotiseutuyhdistys Raisio-Seura ry. Arkisto toimii kotiseutuyhdistyksen historiatoimikunnan alaisuudessa. Arkistoaineistoa säilytetään kaupungin arkistossa.¹⁷ Ruskolla kotiseutuarkiston toiminta on aloitettu 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa ja sitä hoitaa kotiseutuyhdistys Rusko-seura ry. Kotiseutuarkistoa säilytetään kunnan kirjaston tiloissa, ja siihen voi tutustua kirjaston aukioloaikoina.¹⁸

2.1.1 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Tekemiäni haastatteluja voidaan kutsua asiantuntijahaastatteluiksi. Tyypillisesti kulttuurintutkimuksellisissa haastatteluissa haastateltavaksi soveltuu kuka tahansa kohteena olevan kulttuurin jäsen, kun taas asiantuntijahaastattelussa haastateltavalla on erityistä tietoa tutkitusta ilmiöstä.¹⁹ Haastateltavani ovat omien kotiseutuarkistojensa asiantuntijoita, joiden avulla olen tutustunut kotiseutuarkistoihin ja niiden toimintaan.

Haastateltavien määrä eri haastatteluissa on vaihdellut yhden ja kolmen välillä. Olen siis tehnyt sekä yksilö- että ryhmähaastatteluja riippuen siitä, kuinka moni henkilö on ollut halukas osallistumaan haastatteluun. En rajoittanut haastatteluihin osallistuvien henkilöiden määrää, sillä halusin tehdä tutkimukseen osallistumisen mahdollisimman helpoksi haastateltaville. Erityisesti tiedoistaan epävarmojen haastateltavien kohdalla ryhmähaastattelu todennäköisesti helpotti haastatteluun osallistumista.

16 TKU/A/2018/15; "Kotiseutuarkistot". Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

17 TKU/A/2018/16.

18 TKU/A/2018/17; "Kotiseutuarkisto". Rusko-seuran www-sivu. <<https://www.rusko-seura.fi/index.php?sivu=arkisto>>. 16.2.2018.

19 Alastalo ja Åkerman 2010: 373–374.

Ryhmähaastatteluihin tai -keskusteluihin keskustelu voi edetä varsin eri tavoin kuin yksilöhaastattelussa. Ryhmähaastattelussa haastateltavat keskustelevat haastattelijan lisäksi toisten haastateltavien kanssa ja voivat tukea tai kiistää toistensa näkemyksiä. Eräs ryhmähaastattelujen merkittävimmistä eduista onkin se, että yhdessä haastattelutilanteessa voi kuulla useampien ihmisten näkemyksiä. Uskon myös, että mahdollisuus ryhmähaastatteluun helpotti erityisesti tiedoistaan epävarmojen haastateltavien suostumista haastatteluun.²⁰

Toisaalta on huomioitava, että yksilö- ja ryhmähaastatteluihin ilmiöitä saatetaan käsitellä eri tavoin tai erilaisin painotuksin.²¹ Omassa työssäni tämä on ennen kaikkea eduksi, sillä tutkimuksen tavoitteena on kotiseutuarkistoihin liittyvien käsitysten kartoittaminen tyhjentävän kuvauksen sijaan. On kuitenkin muistettava, että ryhmähaastatteluihin jotkin osanottajien yksilöllisistä käsityksistä ovat saattaneet jäädä pimentoon.

Muodoltaan tekemäni haastattelut ovat olleet teemahaastatteluja. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto, jossa haastattelua ohjaavat tietyt teemat yksityiskohtaisesti suunniteltujen kysymysten sijaan.²² Haastatteluteemoja ovat olleet esimerkiksi haastateltavan oma suhde kotiseutuarkistoon, arkiston vastuunkantajat ja arkistoaineiston käyttö. Teemahaastattelujen avulla minun oli mahdollista perehtyä kotiseutuarkistoihin niin, että myös uusien ja yllättävienkin aihealueiden huomioiminen oli mahdollista haastattelutilanteessa.

Haastatteluja aloittaessani olin varsin tietämätön kotiseutuarkistojen arjesta ja haastateltaville merkityksellisistä aihealueista, joten avoimuus haastateltavien painotuksille oli erityisen tärkeää. Haastatteluihin käsitellyt teemat ovatkin osin muotoutuneet ja tarkentuneet työn edetessä. En ole asetellut kysymyksille tarkkoja sanamuotoja tai käynyt teemoja läpi jossain tietyssä tarkassa järjestyksessä. Sen sijaan olen pyrkinyt seuraamaan haastateltavien

20 Hirsjärvi ja Hurme 2008: 61–63.

21 Pietilä 2010: 215–219.

22 Hirsjärvi ja Hurme 2008: 47–48.

ajatuskulkuja aiheesta toiseen siirtyessäni ja olemaan avoin sellaisille aihepiireille, joita haastateltavat itse ovat pitäneet merkittävänä. Ensimmäisessä haastattelussa kysymykseni perustuivat yleisen arkistotietämyksen lisäksi ennen kaikkea *Kotiseutuarkisto-oppaan* ja Suomen Kotiseutuliiton internet-sivujen tarjoamiin tietoihin. En siis aloittanut haastatteluja täysin ilman ennakkokäsityksiä, vaan minulla oli jonkin verran tietoa esimerkiksi kotiseutuarkistojen tavanomaisista toimintamuodoista ja vastuutahoista. Haastattelujen myötä esiin kuitenkin nousi uusia teemoja ja myös tutkimuksen painopisteet muuttuivat. Esimerkiksi arkistotiloja ja -aineistoja käsiteltiin jo ensimmäisissä haastatteluissa, kun taas eri toimijoiden kanssa tehtävä yhteistyö nousi kysymykseksi vasta haastattelujen myötä. Tämän seurauksena myös kysymysrunko muuttui jonkin verran haastatteluiden aikana.²³

Haastatteleamalla kerätty aineisto on mahdollista nähdä niin tutkimuksen resurssina kuin kohteenakin. Resurssinäkökulmassa keskeistä on se, mitä haastattelussa kerrotaan, kun taas kohdenäkökulmassa kiinnostuksen kohteena voi olla esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutus.²⁴ Tässä työssä lähestyn haastatteluja nimenomaan resurssinäkökulmasta: kiinnostavaa on ennen kaikkea se, *mistä* haastatteluissa puhutaan. Sanotun ymmärtämiseksi olen kuitenkin kiinnittänyt huomiota myös keskustelun narratiivisia piirteisiin, taukoihin ja epäröinteihin. Litteroidun tekstin lisäksi olen tarvittaessa tukeutunut myös haastatteluäänitteisiin ja haastattelutilanteita kuvaavaan kenttätyöpäiväkirjaan haastatteluanalyysiä tehdessäni.

Tavallisesti haastattelija ohjaa haastattelun kulkua muun muassa esittämällä tutkimuksensa kannalta relevantteja kysymyksiä. Toisaalta myös haastateltavalla on erilaisia keinoja vaikuttaa siihen, mistä haastattelussa puhutaan ja mistä vaietaan.²⁵ Onkin tärkeää huomioida, että haastattelussa saatu tieto rakentuu vuorovaikutuksessa haastattelijan ja haastateltavan tai haastateltavien välillä. Niin tutkijan persoonalla kuin itse haastattelutilanteellakin

23 Teemahaastattelujen kysymyksistä ks. liitteet 1 ja 2.

24 Have 2004: 8.

25 Shopes 2006: 152.

on vaikutuksensa siihen, millainen haastattelusta lopulta tulee ja mistä siinä puhutaan.²⁶ Esimerkiksi menneisyyden tapahtumista kertominen kuvaa lopulta ennen kaikkea tapahtumille haastatteluhetkellä annettuja merkityksiä ja tulkintoja.²⁷

2.1.2 Kerrottu ja muistettu tieto

Kerrottuun ja muistettuun tietoon pureutumalla on mahdollista päästä käsiksi sellaisiin ilmiöihin ja näkökulmiin, jotka ovat aiemmin jääneet vähälle huomiolle.²⁸ Sisältönsä lisäksi haastattelut ja haastattelukerronta ovat moninaisia myös muodoltaan. Tutkimukseni aineistona toimiva haastattelupuhe sisältää muun muassa kuvailua, selityksiä ja kertomuksia. Se myös liikkuu eri aikatasoissa: haastateltavat kertovat niin arkistonsa historiasta, nykyhetkestä kuin tulevaisuudestakin. Kaikki haastattelupuhe ei kuitenkaan liity erityisesti tiettyyn aikaan, vaan kuvaa esimerkiksi sitä, miten asiat yleensä tai tavallisesti ovat.²⁹

Merkittävä osa haastattelupuheesta perustuu haastateltavien omiin kokemuksiin. Kokemus ei viittaa ainoastaan tiettyyn tapahtumakulkuun vaan myös siihen liittyvään tulkintaan. Esimerkiksi marjanpoimijan ja karhun kohtaaminen metsässä on tapahtuma, joka voi marjanpoimijan näkökulmasta olla pelottava tai kunnioitusta herättävä kokemus. Myöhemmin marjanpoimija voi kertoa kokemuksestaan erilaisia kertomuksia esimerkiksi viihdytys- tai varoitustarkoituksessa.³⁰

Kokemuskerronnassa on siis monta eri tasoa. Kerronnan näkökulmasta tapahtumakulku muodostaa tarinan, jolla on alku, loppu ja tietty etenemisjärjestys. Kertomus puolestaan on tarinan esitysmuoto. Samasta tarinasta voidaan kertoa erilaisia kertomuksia, ja puheen lisäksi kertomus

26 Ruusuvuori ja Tiittula 2005: 12; Ukkonen 2006: 183–186.

27 Portelli 2006: 55–59; Perks ja Thomson 2016: xiii.

28 Fingerroos ja Haanpää 2006: 27.

29 Ukkonen 2006: 194.

30 Heimo 2010: 55–56.

voidaan esittää esimerkiksi tekstinä tai visuaalisessa muodossa. Vaikka kertomuksen esitysmuoto usein vaihtelee tilanteesta toiseen, voi kertomus toiston myötä saavuttaa kiinteän, koherentin muodon. Tällöin kertomuksella on selkeä rakenne ja esitysmuoto, joka erottaa sen muusta puheesta ja tekee sen helposti tunnistettavaksi.³¹

Toisaalta hapuilevat, viittauksenomaiset tai keskeneräiset kertomukset ovat kertomuksia siinä missä selkeät kerrontajaksotkin.³² Lisäksi esimerkiksi tavan kertomukset ja hypoteettiset kertomukset poikkeavat merkittävästi perinteisestä kertomuksen mallista, joka olettaa kertomuksen olevan verraten suoraviivainen kuvaus tapahtuneesta. Tavan kertomukset (*habitual narrative*) kuvaavat tapahtumien yleistä tai tyypillistä kulkua sen sijaan, että ne perustuisivat yksittäiseen kokemukseen. Hypoteettiset tai mahdolliset kertomukset puolestaan käsittelevät hypoteettisia tarinoita eli sitä, mitä olisi voinut tapahtua tai mitä ei tehty.³³ Nämä kertomukset eivät myöskään ole yhtä vahvasti sidottuja menneeseen kuin tapahtumiin pohjautuvat kertomukset. Tavan kertomukset saattavat liikkua epämääräisessä nykyhetkessä, ja hypoteettiset kertomukset soveltuvat hyvin myös tulevaisuutta koskevaan kerrontaan.

Oma tutkimukseni kohdistuu haastattelupuheen sisältöihin kertomusten muotojen sijaan. En siis ole erityisesti etsinyt tai tyypitellyt erilaisia kertomuksia haastatteluista. Kerronnan muotoja ei kuitenkaan voi ohittaa, mikäli tahtoo ymmärtää puheen sisältöjä ja merkityksiä.³⁴ Sama tarina kerrottuna tapahtumakuvauksena tai hypoteettisena kertomuksena välittää erilaisia merkityksiä, mikä on huomioitava haastattelujen tulkinnassa.

2.1.3 Haastatteluaineiston käsittely

Analyysin helpottamiseksi olen litteroinut haastatteluäänitteet. Usein litterointi nähdään vain mekaanisena toimenpiteenä, jossa haastattelutallenne muutetaan

31 Heimo 2010: 53–55.

32 Ibid.: 54.

33 Hyvärinen 2010: 96–98 < Riessman 1990: 76.

34 Ukkonen 2006: 189–190.

helpommin hallittavaan kirjalliseen muotoon. Haastattelu kuitenkin muuttuu välttämättä, kun se tulkitaan tekstiksi. Litteraatio sisältää vain osan kaikesta siitä informaatiosta, joka haastattelussa on välittynyt, ja tämä osuus esitetään litteroijan tulkitsemassa muodossa.³⁵

Litteroinnissa on aina tehtävä valintoja litteroinnin tarkkuuden ja päämäärien suhteen. Puheen lisäksi litteraatioon voidaan merkitä esimerkiksi taukoja, eleitä tai katseen suuntaa. Erittäin tarkan litteraation kirjoittaminen on kuitenkin myös erittäin työlästä, joten on tärkeää toteuttaa litterointi tarkoituksenmukaisella tavalla, joka palvelee kyseisen tutkimuksen tavoitteita.³⁶ Omassa työssäni se, mitä sanotaan, on tärkeämpää kuin se, miten haastattelun vuorovaikutus syntyy. Tämän vuoksi olen litteroinut haastatteluäänitteet pääosin sanatarkasti. Sanotun lisäksi olen merkinnyt esimerkiksi naurahduksia ja erityisen pitkiä taukoja litteraatioon, sillä katson, että ne tukevat puheen merkityksen ymmärtämistä.

Aineiston hallinnan lisäksi litterointi on aineistoon tutustumista.³⁷ Kun aloitin haastattelujen varsinaisen analyysin, olin litteroinnin aikana jo perehtynyt haastatteluiden sisältöön ja pohtinut eri haastatteluissa esiin nousseita aihealueita. Esimerkiksi ensimmäiset haastattelulähtöiset teemat havaitsin litterointivaiheessa. Aineiston hallinnan helpottamisen lisäksi litterointi siis pakottaa tutkijan pysähtymään aineistonsa äärelle.

2.2 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analyysissä olen hyödyntänyt teema-analyysia. Teema on tiettyä aihealuetta käsittelevien merkitysisältöjen kokonaisuus. Koska teema kattaa kaiken tiettyyn aihepiiriin liittyvän puheen, se voi sisältää myös keskenään ristiriitaisia osa-alueita, kuten väitteitä ja vastaväitteitä. Teema-

35 Ruusuvuori 2010: 427–428; Saarikoski 2008: 38–41. Litteroinnin teoreettisesta käsittelystä, ks. Nikander 2010: 433–435.

36 Ruusuvuori 2010: 424–427.

37 Nikander 2010: 435.

analyysissa tutkija luokittelee aineistoaan eri teemojen mukaan ja tulkitsee näiden teemojen sisältämiä käsityksiä.³⁸

Teemoittelu on osin alkanut jo ennen haastattelujen tekemistä. Ensimmäisen teemahaastattelun haastattelurunko perustui ennakkotietoihini arkistoista yleensä ja kotiseutuarkistoista erityisesti. Tämä haastattelurunko ohjasi myös haastatteluaineiston alustavaa teemoittelua. Tässä vaiheessa erottelin esimerkiksi arkistojen syntyä ja vastuunkantajia käsittelevää haastattelupuhetta omiksi teemoikseen. Teemoittelun seuraavassa vaiheessa keskityin niihin aihealueisiin, joihin olin kiinnittänyt huomiota haastatteluihin tutustumisen myötä. Tällaisia teemoja olivat esimerkiksi paikallisidentiteetti ja yhteistyö eri toimijoiden välillä. Tässä vaiheessa aloin myös yhdistellä teemoja hierarkkisesti. Tämä sisälsi sekä saman yläkäsitteen alle sopivien teemojen yhdistämistä että laajojen teemojen tarkempaa jaottelua.

Käytännössä teemoittelu tarkoitti jatkuvaa haastattelulitteraatioiden uudelleenlukemista. Kävin haastatteluja systemaattisesti läpi teema kerrallaan ja merkitsin kuhunkin teemaan liittyviä kohtia litteraatioihin. Tällaisen näkökulmaisen lukemisen lisäksi etsin haastatteluista sellaisia merkityksellisiä aihepiirejä, joita en vielä ollut sisällyttänyt teemoitteluun.

Haastatteluaineiston teemoittelussa olen hyödyntänyt NVivo 10 -ohjelmaa. Siirsin haastattelujen litteraatiot ohjelmaan ja merkitsin litteraatioista eri teemoista kertovia tekstikatkelmia. Ohjelma nopeutti erityisesti erilaisten koontien tekemistä: pystyin helposti yhdistämään esimerkiksi tiettyä aihepiiriä koskevat katkelmat eri haastatteluista yhteen näkymään. NVivo -ohjelman avulla on myös mahdollista tehdä erilaisia kvalitatiivisia laskelmia ja raportteja. Omassa työssäni hyödynsin näitä työkaluja nähdäkseni, millä tavoin eri teemojen käsittely oli painottunut eri haastatteluissa. Varsinainen analyysi painottui kuitenkin litteroitujen tekstien ja teemoiteltujen kokonaisuuksien (uudelleen)lukemiseen ohjelman tarjoamien moninaisten analyysityökalujen

38 Apo 2001: 28–32; Stark 2011: 78–79, 83.

sijaan. Analyysiohjelma toimi siis ennen kaikkea aineiston käsittelyä helpottavana työkaluna.³⁹

Vaikka teemat perustuvatkin aineistoon, ovat ne tutkijan konstruktion tulosta. Teemat eivät siis nouse aineistosta esiin itsestään, vaan ne pohjautuvat tutkijan kysymyksiin ja tulkintaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että samastakin aineistosta on mahdollista tehdä varsin erilaisia johtopäätöksiä, mikäli sitä lähestytään eri näkökulmista. Lisäksi teemat ovat analyysin aikana jatkuvan arvioinnin kohteena. Teemoja suhteutetaan sekä toisiinsa että tutkimusaineistoon, ja aineiston jatkuva lukeminen eri näkökulmista muuttaa käsitystä eri teemojen rajoista, suhteista ja merkityksestä.⁴⁰

Teemoittelun voi nähdä sekä analyysina itsessään että analyysin työvälineenä. Teemoittelu on jo tutkijan tulkintaa siitä, mistä aiheesta tietty lausahdus kertoo. Toisaalta pelkkä luokittelu ei vielä kerro paljoakaan tutkimuskohteesta. Varsinainen tulkinta muodostuu, kun aineisto asetetaan kontekstiinsa ja selvitetään sen sisäisiä ja ulkoisia viittaussuhteita. Tämä tarkoittaa muun muassa sekä haastattelulausahdusten suhteuttamista toisiinsa että kotiseutuarkistojen toimintakontekstin avaamista.⁴¹

Kuten teemoittelu, myös teemojen sisällön analyysi oli käytännössä ennen kaikkea lukemista. Kävin läpi kunkin teeman sisältämiä haastattelukatkelmia ja pohdin niiden suhdetta toisiinsa. Etsin teemojen sisältä sekä vallitsevia että poikkeavia käsityksiä ja pohdin näiden käsitysten taustoja laajemmassa kontekstissa. Yksittäinen haastattelukatkelma sai siis merkityksensä muun muassa suhteessa 1) toisiin saman teeman katkelmiin, 2) siihen haastatteluun, josta katkelma oli peräisin, 3) kyseisen kotiseutuarkiston toimintaympäristöön sekä 4) kotiseutuarkistokenttään yleensä.⁴²

39 Analyysiohjelmien käytöstä esim. Uotinen 2008: 136–142; Jolanki ja Karhunen 2010.

40 Apo 2001: 29–30; Stark 2011: 83–87.

41 Apo 2001: 30–32.

42 Ibid.: 30–32; Heimo 2010: 71–72.

Tutkimus on siis edennyt hermeneuttisessa kehässä. Ylä- ja alatason käsityksiä ja tulkintoja verrataan jatkuvasti toisiinsa sen sijaan, että tutkimusprosessi etenisi esimerkiksi suoraviivaisesti yksityisestä yleiseen. Jatkuva aineistoon perehtyminen tarkoittaa aikaisempia tulkintoja ja luo pohjaa uusille päätelmille. Tulkintojen oikeellisuus siis tarkistetaan aina aineistoon palaamalla, kunnes päästään siihen pisteeseen, ettei aineiston uudelleenlukeminen enää tuo esiin uusia tutkimuksen aihepiiriin kuuluvia näkökulmia.⁴³

2.3 Eettisiä näkökohtia

Pyrin työssäni säilyttämään haastateltavieni anonymiteetin enkä viittaa heihin heidän nimillään. On kuitenkin huomioitava, että varsinaissuomalaisten kotiseutuarkistojen ja niissä työskentelevien henkilöiden määrä on varsin rajallinen, joten aihetta ja aluetta tuntevien lukijoiden voi olla varsin helppo muodostaa oletuksia siitä, keitä haastateltavani ovat. Tämä tuttuus asettaa erityisiä haasteita haastateltavieni anonymiteetin säilyttämiselle.

Toisaalta haastateltavani eivät edusta tutkimuksessa vain itseään vaan myös tiettyä kotiseutuarkistoa. Tämän vuoksi on tärkeää varmistaa, etteivät haastateltavat työssäni asetu jollain tapaa epäedulliseen valoon suhteessa siihen organisaatioon, jota he edustavat. Tämä tarkoittaa myös sitä, että vastuuni tutkijana ei ole vain haastateltavilleni, vaan myös heidän edustamilleen organisaatioille.

Tutkijan vastuulla tarkoitan ennen kaikkea sitä, että tutkimuksen on oltava uskollinen aineistolle ja informanteilleen. Vaikka laadullinen tutkimus vaatiikin tutkijan panosta ja tulkintaa, on tutkimustulosten silti oltava perusteltuja suhteessa aineistoon. Sanojen asettaminen haastateltavien suuhun ei loukkaa vain heitä, vaan myös hyvää tieteellistä käytäntöä.⁴⁴

43 Apo 2001: 29–30; Heimo 2010: 71.

44 Kuula 2011: 34–39.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön ja eettiseen tutkimukseen kuuluu myös tutkittavien informointi tutkimuksesta ja tutkittavia koskevan aineiston käsittelystä.⁴⁵ Omassa työssäni informointi on käytännössä jakautunut kahteen osaan. Olen kertonut itsestäni ja tutkimukseni tavoitteista lähestyessäni mahdollisia haastateltavia. Aineiston käyttöön ja säilytykseen liittyvät kysymykset puolestaan on käsitelty haastattelutilanteessa. Tällöin haastateltavilla on myös ollut mahdollisuus tutustua Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston käytösääntöihin. Olen myös kertonut tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta tutkimuksen eri vaiheissa.

45 Kuula 2011: 99–133.

3 Kotiseutuarkistojen konteksti

3.1 Kotiseutuliike ja kotiseutuarkistot

Kotiseututyön ensimmäisenä ilmentymänä Suomen alueella voidaan pitää vuonna 1666 perustettua Ruotsin Antikviteettikollegiota, joka muun muassa keräsi tietoja Suomen historiallisista paikoista. Käytännön työtä toteuttivat erityisesti papit, jotka velvoitettiin myös tallentamaan seurakuntansa merkittäviä tapahtumia.⁴⁶ Myös Turun akatemiassa paikallistutkimusta tehtiin jo 1600-luvulla, jolloin valmistuivat ensimmäiset paikallisia oloja kuvaavat väitöskirjat. Paikalliskuvaukset olivat kaavamaisia ja ylistivät vuolaasti kotiseutua ja isänmaata. Erityisen runsaasti tällaisia paikalliskuvauksia julkaistiin 1750–1770-luvuilla.⁴⁷

Kansallisromantiikan myötä 1800-luvulla paikallistutkimuksen kenttä laajeni. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aloitti kansanperinteen järjestelmällisen keruun ja kannusti myös paikalliskuvausten kirjoittamiseen. Vuosisadan kuluessa siirryttiin kaikenkattavista paikalliskuvauksista tieteenalakohtaisiin pitäjänkertomuksiin. Suomi sai myös ensimmäiset paikallismuseonsa 1800-luvun jälkipuoliskolla.⁴⁸

Suomalaisen kotiseutuliikkeen järjestäytyminen alkoi vuonna 1894, kun Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävät perustettiin. Tämän ja monien muiden vastaavien yhdistysten perustamiseen vaikutti merkittävästi Robert Boldt, joka oli aikanaan keskeinen kotiseutututkimuksen ja -opetuksen edistäjä. Lohjan jälkeen kotiseutuyhdistyksiä perustettiin muun muassa Poriin, Uudellemaalle ja Käkisalmeen. Varhaisten kotiseutuyhdistysten tavoitteet liittyivät ennen kaikkea kotiseutututkimukseen. Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävät perustettiin tukemaan Lohjan pitäjänkertomushanketta, ja myös muissa yhdistyksissä

46 Turunen 1996: 5. Antikviteettikollegion roolista muinaismuistojen suojelussa, ks. esim. Härö 2010: 129.

47 Stenfors 2007: 43–44; Lehtinen 1989: 30–32.

48 Stenfors 2007: 38, 43–44.

paikallisten olosuhteiden tutkimus oli keskeisellä sijalla. Kotiseutututkimuksella oli monenlaisia tavoitteita: tieteen tarpeiden palveleminen, koulujen kotiseutuopetuksen tukeminen ja isänmaanrakkauden herättäminen.⁴⁹

Suomalaisen kotiseutuliikkeen historiaa tutkineen Piia Stenforsin mukaan kotiseutuliikkeen synnyn taustalla oli monia erilaisia tekijöitä. Kansallisuusliike nousi merkittävään asemaan 1800-luvulla, ja isänmaalliseen ajatteluun liittyi myös kiinnostus omaa kotiseutua kohtaan. Lisäksi kotiseutuliike toimi osaltaan vastavoimana sortokausien venäläistämisyryyksille. Toisaalta 1800-luvun lopulla eri tieteenaloilla syntyi tarve maantieteellisesti kattavalle aineistoille. Muun muassa maantieteen, historian ja folkloristiikan tutkimuksen uudet suuntaukset edellyttivät alueellisesti kattavaa tutkimusta. Myös kansalaisyhteiskunnan muotoutuminen ja paikallistutkimusta kohtaan tunnettu yleinen kiinnostus olivat tärkeitä edellytyksiä kotiseutuliikkeen muodostumiselle.⁵⁰

Kotiseutuliikkeen ensimmäinen maanlaajuinen järjestäytyminen tapahtui vuonna 1908 Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnan perustamisen myötä. Erityisesti olemassaolonsa ensimmäisen vuosikymmenen ajan se oli merkittävä kotiseutuliikkeen toiminnan edistäjä ja kotiseutuyhdistysten yhteistyöelin. Keskusvaliokunta julkaisi *Kotiseutu-* ja *Hembygden* -nimisiä lehtiä, joiden avulla levitettiin tietoa kotiseutuliikkeestä ja sen tavoitteista. Lisäksi valiokunta järjesti kotiseutupäiviä ja koulutustilaisuuksia.⁵¹

Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnan toiminta kuitenkin hiipui taloudellisten rajoitusten vuoksi 1930-luvulla. Muutamien vuosien hiljaiselon jälkeen se lakkautettiin virallisesti vuonna 1938. *Kotiseudun* julkaiseminen siirtyi vastaperustetulle Talonpoikaiskulttuurisäätiölle, jonka pääpainopiste oli kuitenkin vanhan talonpoikaiskulttuurin vaalimisessa varsinaisen kotiseututyön

49 Stenfors 2007: 37–38, 41–63.

50 Ibid.: 29–30, 32–34, 37–39.

51 Ibid.: 99–114, 201–211.

sijaan. Kotiseutuliike jäi siis ilman varsinaista keskusjärjestöä, mutta kotiseututoiminta eri muodoissaan jatkui myös sota-aikana.⁵²

Varsinaisten kotiseutuyhdistysten lisäksi myös esimerkiksi nuorisoseurat ja ylioppilasosakunnat ovat tehneet kotiseututyötä tai -tutkimusta.⁵³ Tämä kiinnostus kuitenkin hiipui 1900-luvun jälkipuoliskolla, jolloin esimerkiksi opiskelijoiden huomio kääntyi poliittiseen toimintaan. Kotiseutuyhdistyksiä sen sijaan perustettiin runsaasti sotien jälkeisenä aikana ja vuonna 1949 sai alkunsa myös uusi keskusjärjestö, yhä toiminnassa oleva Suomen Kotiseutuliitto.⁵⁴

Sotien jälkeen monien kotiseutuyhdistysten toiminta oli laajentunut kotiseutuliikkeen alkuajoista. Esimerkiksi kotiseudun kehittäminen ja maisemanhoito saattoivat kuulua kotiseutuyhdistysten toimintaan. Selkeä suunnanmuutos tapahtui 1960-luvulla, jolloin alettiin painottaa kokonaisvaltaista kotiseututyötä. Kokonaisvaltaisessa kotiseututyössä paikalliskulttuurin vaalimisen rinnalle toiminnan tavoitteiksi nousivat muun muassa kotiseudun kehittäminen ja paikallisympäristön viihtyvyyden parantaminen. Näitä tavoitteita alettiin toteuttaa esimerkiksi vaikuttamalla kaavoitukseen ja yhdyskuntasuunnitteluun.⁵⁵

Kokonaisvaltainen kotiseututyö näkyy myös tämän päivän kotiseutuliikkeessä. Suomen Kotiseutuliiton listaamiin toiminnan tavoitteisiin kuuluvat muun muassa kulttuuriperinnön vaaliminen, kotiseutujen kehittäminen, kotouttamisen vahvistaminen sekä kansalaistoiminnan tukeminen. Kotiseutuliiton jäsenenä kotiseututyötä tekee muun muassa 734 paikallisyhdistystä, 100 kuntaa, 18 maakuntien liittoa ja 220 yksityishenkilöä.⁵⁶

52 Stenfors 2007: 212–222, 233, 284–288.

53 Ibid.: 69–74, 79–88, 143–164, 289–338.

54 Turunen 2004: 19, 64–66, 273.

55 Ibid.: 12, 39–54, 183–189, 273.

56 ”Kotiseutuliiton ja kotiseututyön tavoitteet”, ”Suomen kotiseutuliiton jäsenet”. Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/liitto-jarjestona/tavoitteet>>, <<http://www.kotiseutuliitto.fi/jasenet>>. 9.4.2018.

Kotiseutuarkistojen osalta keskustelu alkoi toden teolla 1970-luvulla, jolloin niitä käsiteltiin sekä kotiseuduntutkimuksen neuvottelupäivillä että Suomen ensimmäisillä arkistopäivillä. Kotiseutuliitto käynnisti kotiseutuarkistoja koskevan valmistelun 1976 ja myös silloinen Valtionarkisto osallistui selvitystyöhön. Selvitysten pohjalta Kotiseutuliitto antoi vuonna 1983 kotiseutuarkistoja koskevan suosituksen. Suosituksen tavoitteena oli luoda Suomeen kattava kotiseutuarkistojen verkosto. Tavoitteen edistämiseksi Suomen Kotiseutuliitto järjesti alueellisia koulutuksia kotiseutuarkistoihin liittyen jo vuodesta 1981 alkaen. Lisäksi vuonna 1991 julkaistiin *Koti- ja kotiseutuarkiston opas* avuksi kotiseutuarkistoissa tehtävään työhön. Teoksen kirjoittajia olivat johtaja Samuli Onnela ja ylitarkastaja Vuokko Peltola Oulun maakunta-arkistosta sekä SKS:n kirjallisuusarkiston johtaja Kaarina Sala.⁵⁷

Vuonna 1999 järjestettiin maanlaajuinen kysely, jolla selvitettiin kotiseutuarkistojen tilannetta. Kyselyn mukaan kotiseutuarkistoihin liittyvä aktivointi oli onnistunut varsin hyvin, sillä yli 250 kunnassa toimi kotiseutuarkisto.⁵⁸ Käytännön toiminnan laajuus vaihteli kuitenkin paljon: osa arkistoista toimi aktiivisesti, kun taas toiset olivat olemassa lähinnä nimellisesti.⁵⁹ Kotiseutuarkistoihin liittyvä työ on jatkunut myös 2000-luvulla. Vuonna 2007 julkaistiin päivitetty *Kotiseutuarkisto-opas*. Viimeisimmät kotiseutuarkistoja käsittelevät koulutukset on järjestetty vuosina 2011-2013 Kotiseutuliiton ja Kansallisarkiston yhteistyönä. Lisäksi Kotiseutuliiton internetsivuilla on kotiseutuarkistoja käsittelevä tietopankki, jota kotiseutuarkistojen ylläpitäjät voivat hyödyntää.⁶⁰

Uutta kattavaa kotiseutuarkistokyselyä ei ole tehty vuoden 1999 jälkeen. Tammenlehvän Perinneliitto on tehnyt veteraaniaineistoja koskevan kartoituksen, joka sisältää myös kotiseutuarkistoja koskevia tietoja.

57 Turunen 2004: 315–318; Onnela, Peltola ja Sala 1991.

58 Suomen kuntien kokonaismäärä vuonna 1999 oli 452. Kaupunkien ja kuntien lukumäärät 1917-2018. Saatavilla osoitteesta <<https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat>>.

59 Onnela ja Joki 2007: 140–142.

60 "Kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot>>. 9.4.2018.

Veteraaniperinnettä koskevat tiedot perustuvat vuonna 2006 järjestettyyn kyselyyn ja sisältää 106 kotiseutuarkistoa.⁶¹ Kotiseutuliiton jäsenjärjestöistä puolestaan 63 on vuosina 2011-2013 ilmoittanut ylläpitävänsä kotiseutuarkistoa, mutta tämä luettelo ei sisällä ainoatakaan kuntien ylläpitämistä kotiseutuarkistoista.⁶²

Kotiseutuarkistojen nykytilasta ei siis ole saatavilla kattavaa, ajantasaista tietoa. Lisäksi aiemmat kartoitukset ovat keskittyneet käsittelemään kotiseutuarkistojen toimintaa varsin yleisellä tasolla. Vaikka esimerkiksi kotiseutuarkistojen määrä on varmasti muuttunut sitten vuosituhaten vaihteen, voidaan olettaa, että kotiseutuarkistokenttää kuvaa yhä toiminnan moninaisuus. Kotiseutuarkistojen vastuutahot voivat edelleen varsin vapaasti päättää esimerkiksi arkistoihin käytettävistä resursseista ja toiminnan painopisteistä, mikä johtaa hajontaan muun muassa arkiston toiminnan järjestäytyneisyydessä.⁶³

3.2 Kotiseutuarkistot osana suomalaista arkistokenttää

Suomessa arkistotoimen asiantuntijaviranomaisena toimii Kansallisarkisto. Sen tehtävänä on ”varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja saatavuus sekä edistää niiden tutkimuskäyttöä”.⁶⁴ Kansallisarkiston lisäksi valtionhallinnon arkistoihin kuuluvat muun muassa eduskunnan arkisto sekä Tilastokeskuksen ja Maanmittauslaitoksen arkistot. Paikallistasolla viranomaistoimintaan liittyvät asiakirjat arkistoidaan kunnallisiin arkistoihin.⁶⁵

61 ”Kotiseutuarkistot”. Tammenlehvän perinneliiton [www-sivu.<https://tammenlehva.fi/veteraaniperinne/352-2/kotiseutuarkistot/>](http://www.sivu.<https://tammenlehva.fi/veteraaniperinne/352-2/kotiseutuarkistot/>). 10.4.2018.

62 ”Kotiseutuliiton jäsenten kotiseutuarkistot”. Suomen Kotiseutuliiton [www-sivu.<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/jasenten-arkistot>](http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/jasenten-arkistot). 9.4.2018.

63 Onnela ja Joki 2007: 140–142.

64 ”Kansallisarkiston tehtävät ja organisaatio”. Kansallisarkiston [www-sivu.<https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio>](https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio). 8.2.2018.

65 Lybeck et al. 2006: 176–183.

Viranomaisarkistojen toimintaa ohjataan lainsäädännöllä. Arkistolaki määrää arkistotoimen hoitamisesta valtionhallinnossa, kunnissa sekä tietyissä muissa kohteissa.⁶⁶ Lisäksi Kansallisarkiston toimintaa erityisesti ohjaavat laki Kansallisarkistosta ja valtioneuvoston asetus Kansallisarkistosta.⁶⁷ Näiden lisäksi arkistojen toimintaan vaikuttaa yleinen lainsäädäntö, kuten esimerkiksi henkilötietolaki ja tekijänoikeuslaki.⁶⁸

Viranomaisarkistot keskittyvät pääosin viranomaisten toiminnasta syntyviin asiakirjoihin. Toisaalta esimerkiksi Kansallisarkistoon talletetaan myös yksityisiä aineistoja, kuten yksityishenkilöiden asiakirjoja.⁶⁹ Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) tehtävänä puolestaan on arkistoida ja säilyttää suomalaisia elokuvia, televisio- ja radio-ohjelmia. Vaikka KAVI onkin valtionhallinnon arkistotoimija, sen toiminnan painopiste on varsin kaukana viranomaisten asiakirjojen säilyttämisestä.⁷⁰

Viranomaisarkistojen lisäksi Suomessa on lukuisia yksityisiä arkistoja. Yksityisarkistojen toiminta ei perustu lainsäädännön vaatimuksiin, vaikka lainsäädäntö esimerkiksi henkilötietolain osalta vaikuttaakin myös yksityisten arkistojen toimintaan. Näin ollen yksityisarkistojen toiminta on monimuotoista ja niiden kenttä on viranomaisarkistoja laajempi. Erilaisia yksityisarkistoja on esimerkiksi yliopistoilla, museoilla, säätiöillä ja monilla muilla toimijoilla, ja niissä säilytetään muun muassa henkilöiden, sukujen, yritysten ja yhdistysten aineistoja.⁷¹

Oman ryhmänsä muodostavat valtionapua saavat yksityiset keskusarkistot. Tähän joukkoon kuuluvat muun muassa Kansan Arkisto, Suomalaisen

66 Arkistolaki 831/1994.

67 "Kansallisarkiston tehtävät ja organisaatio". Kansallisarkiston www-sivu. <https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio>. 8.2.2018.

68 Henkilötietolaki 523/1999, tekijänoikeuslaki 404/1961.

69 "Kansallisarkiston tehtävät ja organisaatio". Kansallisarkiston www-sivu. <https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio>. 8.2.2018.

70 Kansallisen audiovisuaalisen instituutin www-sivu. <<https://kavi.fi/fi/kansallinen-audiovisuaalinen-instituutti>>. 8.2.2018.

71 Hakala ja Saarenpää 2018: 45–46.

Kirjallisuuden Seuran arkisto ja Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto.⁷² Yksityisarkistojen toiminta-alueet vaihtelevat, mutta suurin osa yksityisistä keskusarkistoista toimii koko maan alueella. Esimerkiksi Kansan Arkistoon tallennetaan vasemmistolaiseen työväenliikkeeseen ja kansalaisjärjestöihin liittyvää aineistoa koko Suomen alueelta.⁷³

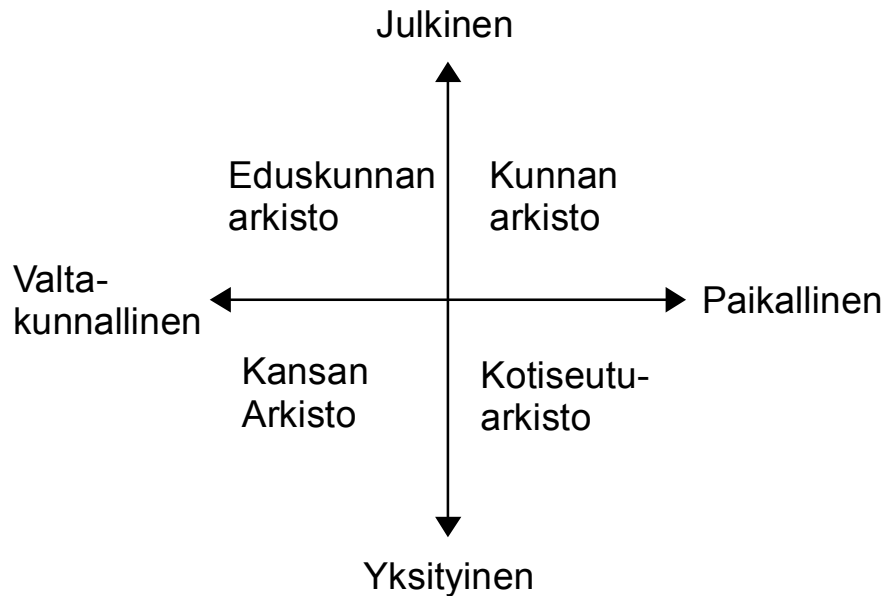
Yksityisarkistoja ja viranomaisarkistoja erottavat sekä toiminnan muodot että niissä oleva aineisto. Viranomaisarkistojen toimintaa ja niissä säilytettäviä asiakirjoja ohjataan lainsäädännöllä. Yksityisarkistot sen sijaan voivat valita säilyttämänsä asiakirjat. Yksityisarkistojen asiakirjakokonaisuudet eivät myöskään tyypillisesti ole syntyneet arkistointia ajatellen. Niinpä esimerkiksi yksityishenkilön arkisto muodostuu ennen kaikkea eletyn elämän kautta, ja arkistoon asti päätyvät asiakirjat voivat valikoitua varsin satunnaisesti sen sijaan, että kyseessä olisi suunnitelmallisesti muodostunut edustava ja kattava otos.⁷⁴

Viranomaisarkistot pyrkivät säilyttämään kuvan viranomaisten toiminnasta paikallisella ja valtiollisella tasolla ja niiden näkökulma on ennen kaikkea hallinnollinen. Yksityiselämän eri osa-alueiden suhteen kuvaa täydentävät yksityisarkistot, jotka tyypillisesti kertovat tiettyyn aihepiiriin liittyvästä toiminnasta. Kotiseutuarkistot puolestaan täydentävät eri arkistoinstituutioiden antamaa kuvaa menneestä kertomalla paikallisen yksityiselämän monimuotoisuudesta. Kotiseutuarkistojen asemaa suhteessa muihin arkistoihin voidaan havainnollistaa seuraavalla kuvaajalla:

72 "Myönnämme tukea yksityisille valtionapuarkistoille". Kansallisarkiston www-sivu. <<https://www.arkisto.fi/fi/palvelut/tuki-yksityisille-valtionapuarkistoille-5>>. 23.4.2018. Avustusten määräämistä ohjaa laki yksityisten arkistojen valtionavusta 1006/2006.

73 "Esittely". Kansan Arkiston www-sivu. <<http://www.kansanarkisto.fi/esittely/>>. 10.4.2018; Lisätietoa yksityisistä keskusarkistoista: Yksityisten Keskusarkistojen www-sivu. <<http://www.yksityisetkeskusarkistot.fi/>>. 10.4.2018; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran www-sivu. <<https://www.finlit.fi/>>. 23.4.2018; Svenska litteratursällskapet i Finland -seuran www-sivu. <<http://www.sls.fi/fi>>. 23.4.2018.

74 Hakala ja Saarenpää 2018: 45–46; Williams 2008: 55–57.

Kuva 1: Kotiseutuarkistojen sijoittuminen arkistokenttään

Kuvaajan akselit kuvaavat arkistoitavien asiakirjojen luonnetta. Julkinen viittaa viranomaistoiminnasta syntyviin asiakirjoihin, kun taas yksityinen tarkoittaa muun muassa yhdistysten ja yksityishenkilöiden aineistoja. Akseli valtakunnallinen–paikallinen puolestaan viittaa asiakirjojen merkittävyyteen eli siihen, onko aineisto kiinnostavaa ennen kaikkea paikallisesti vai valtakunnallisesti. Kuvaajaan on myös sijoitettu joitakin esimerkkejä arkistoista, jotka toimivat tietynlaisten asiakirjojen parissa. Niinpä esimerkiksi kunnan arkisto vastaa paikallisten julkisten asiakirjojen säilyttämisestä eli käytännössä kunnan hallinnossa syntyvästä arkistoaineistosta. Kansan Arkistossa puolestaan säilytetään arkiston toimialaan kuuluvaa yksityisluontoista aineistoa koko maan alueelta.

Kotiseutuarkistojen erikoisalaa on paikallinen, yksityinen arkistoaineisto. Kotiseutuarkistojen lisäksi paikallisesti merkittävää yksityisaineistoa voi olla kuitenkin esimerkiksi yksityisissä keskusarkistoissa, kunnan arkistossa tai jopa Kansallisarkistossa. Nämä arkistotoimijat eivät kuitenkaan erityisesti pyri paikallisesti kattavan arkiston luomiseen. Kotiseutuarkistojen erityinen tehtävä onkin luoda arkistokokonaisuus, joka valaisee paikallisen yksityiselämän

moninaisuutta. Näin ne voivat omalta osaltaan täydentää arkistokentän säilyttämää kuvaa yhteiskunnasta ja tukea paikallisesti suuntautunutta tutkimusta. Kattava kotiseutuarkistojen verkosto toimii myös kattavana tietolähteenä.⁷⁵

3.3 Muut kotiseututiedon tallettajat

Kotiseutuarkistojen rinnalla paikallista kulttuuriperintöä säilytetään muun muassa kirjastoissa ja paikallismuseoissa. Kirjastoissa tätä tarkoitusta varten on voitu perustaa kotiseutukokoelmia. Tavallisesti kotiseutukokoelmat sisältävät sekä aluetta käsittelevää että alueella vaikuttavien henkilöiden tuottamaa aineistoa. Painetun kirjallisuuden lisäksi kotiseutukokoelmat voivat sisältää muun muassa kotiseutuun liittyviä lehtileikkeitä, äänitteitä tai valokuvia.⁷⁶

Mikäli samalla alueella on sekä kotiseutukokoelma että kotiseutuarkisto, on niiden väliseen työnjakoon syytä kiinnittää erityistä huomiota. Äänitteitä, valokuvia ja monia muita aineistoja voidaan perustellusti tallettaa sekä kotiseutuarkistoon että kirjaston kotiseutukokoelmaan. Turhan päällekkäisyyden välttämiseksi voi olla syytä paikallisesti sopia siitä, mitkä aineistot sijoitetaan kotiseutuarkistoon ja mitkä kotiseutukokoelmaan.⁷⁷

Päällekkäisyyttä voi esiintyä myös paikallismuseoiden ja kotiseutuarkistojen välillä, vaikka kotiseutuarkistoihin ja -kokoelmiin verrattuna paikallismuseoiden toimiala on selkeämmin erillään muista paikallisista muistiorganisaatioista. Paikallismuseoiden monimuotoiseen joukkoon kuuluu muun muassa erilaisia kotiseutumuseoita ja henkilöhistoriallisia museoita. Kotiseutuarkistojen tapaan niiden toiminta perustuu usein vapaaehtoisuuteen, mikä näkyy myös

75 Onnela ja Joki 2007: 25–26, 31–32.

76 Lemmetyinen 2017: 12–17; Onnela ja Joki 2007: 20–21. Kotiseutukokoelmasta ks. esim. ”Kotiseutukokoelma.” Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kirjasto/kirjaston-palvelut/kotiseutukokoelma/>>. 30.4.2018.

77 Lemmetyinen 2017: 14–15; Onnela ja Joki 2007: 21, 31.

paikallismuseoiden moninaisuudessa.⁷⁸ Asiakirjojen, painotuotteiden ja aineettoman perinnön sijaan paikallismuseoiden tehtäväkenttänä on aineellinen perintö, kuten esineet ja rakennukset. Myös paikallismuseoissa voi kuitenkin olla arkistomateriaalia, kuten asiakirjoja, tallenteita ja valokuvia. Arkistomateriaali voi olla museon toimintaan liittyvää dokumentointia, mutta joukossa saattaa olla myös kotiseutuarkistojen kenttään laskettavia aineistoja.⁷⁹

Kaikilla paikallisilla muistiorganisaatioilla on lopulta sama tavoite: paikallisen kulttuuriperinnön säilyttäminen ja käytettäväksi saattaminen. Eri toimijoiden välinen työnjako on siis tärkeää ennen kaikkea resurssien mielekkään kohdentamisen takia. Arkistojen löydettävyyden kannalta yhteiset tietokannat tai keskitetyt ratkaisut voivat kuitenkin olla mielekkäämpiä. On myös muistettava, ettei arkistoaineisto vastaa täysin luonteeltaan painotuotteita tai museaalisia objekteja. Tämä voi aiheuttaa haasteita, mikä arkistoaineistoja käsitellään esimerkiksi täysin kirjastotyön periaatteiden mukaisesti eikä arkiston erityispiirteitä huomioida.⁸⁰

3.4 Kotiseutuarkistot yhteisöarkistoina

Kanadalainen arkistotieteilijä Terry Cook on esittänyt, että arkistotoimea ohjaavien periaatteiden historiassa voidaan nähdä neljä hallitsevaa paradigmaa tai ajatusmallia. Nämä ajatusmallit pohjautuvat todistusvoimaisuuteen, muistamiseen, identiteettiin ja yhteisöön. Vaikka mallit voidaan asettaa ajalliselle jatkumolle, eivät uudet lähtökohdat ole koskaan täysin syrjäyttäneet vanhoja ajatustapoja. Uudet hallitsevat periaatteet ovat täydentäneet aiempia ajatusmalleja, mutta kaikki mallit vaikuttavat yhä arkistotyössä ja -teoreettisessa keskustelussa.⁸¹

78 ”Paikallismuseot”. Museoviraston www-sivu.
<http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/>. 23.1.2018;
Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmä 2012: 9–12.

79 Lonardi, Niemelä ja Koski 2017: 15. Museoiden arkistotoiminnasta ks. esim. Lillman 2016.

80 Onnela ja Joki 2007: 142.

81 Cook 2013.

Ensimmäisessä vaiheessa 1900-luvun alussa arkistojen ja arkistonhoitajien toiminta pyrki asiakirjojen todistusvoiman säilyttämiseen. Arkistonhoitajan tehtävänä oli viranomaisten toiminnan myötä syntyneiden asiakirjakokonaisuuksien ja asiakirjojen käyttökontekstin säilyttäminen. Tämän ajatusmallin taustalla vaikutti ajatus viranomaisarkistoista itsestään toiminnassa muotoutuvina kokonaisuuksina, joihin ei ollut syytä kajota jälkikäteen. Näin ollen arkistonhoitaja toimi ennen kaikkea arkistojen suojelijana ja hoitajana sen sijaan, että hänellä olisi ollut valtaa arkistojen sisältöön.⁸²

Kasvat aineistomäärät johtivat kuitenkin varsin pian siihen, ettei kaikkea aineistoa yksinkertaisesti ollut mahdollista säilyttää. Arkistonhoitajien tehtäväksi tuli asiakirjamäärien rajoittamiseen pyrkivä arvonmääritys, mikä tarkoitti aktiivista roolia arkistojen muodostamisessa. Arvonmäärityksen taustalla olivat historiantutkimuksen tarpeet: pysyvästi säilytettävät asiakirjat valittiin niiden tutkimusarvon perusteella. Tässä vaiheessa toiminnan keskeiseksi tausta-ajatuksiksi nousi käsitys arkistoista julkisen muistin lähteenä: arkistonhoitajan tehtävänä oli hyväksytyjä periaatteita noudattaen valikoida edustava otos asiakirjoja arkistossa säilytettäväksi ja myöhemmin tutkittavaksi.⁸³

Cookin mukaan kolmannessa vaiheessa 1970-luvulta alkaen identiteetti muodostui uudeksi arkistointia ohjaavaksi periaatteeksi. Arvonmäärityksen perusteet eivät pohjautuneet enää vain historiantutkimuksen palvelemiseen vaan koko yhteiskunnan tallentamiseen. Yhteiskunnan moninaisuuden huomioimisen myötä esimerkiksi ihmisoikeuksiin ja hallinnon läpinäkyvyyteen liittyvät kysymykset tulivat osaksi arkistonhoitajien työtä.⁸⁴

Neljättä, yhä muotoutuvaa ajatusmallia Cook nimittää yhteisökeskeiseksi. Tätä vaihetta määrittävät omaehtoisen arkistoinnin uudet mahdollisuudet ja dialogi arkistoalan ammattilaisten ja arkistoista kiinnostuneen yleisön välillä. Yhteisökeskeisyys tarkoittaa myös sitä, että kaikkea arkistoinnin arvoista

82 Cook 2013: 100–101, 106–107.

83 Ibid.: 101–102, 107–109.

84 Ibid.: 109–113.

materiaalia ei ole välttämätöntä tallettaa perinteisiin arkistoinstituutioihin. Arkistonhoitajat voivat sen sijaan tukea ja mahdollistaa erilaisten yhteisöjen omaa arkistotoimintaa.⁸⁵

Cookin jaottelu nojaa anglosaksisessa maailmassa käytyyn arkistokeskusteluun eikä täysin vastaa suomalaisen arkistokentän kehityskulkuja. Esimerkiksi asiakirjahallinnon ja arkistohoidon vahva erottelu ei vastaa suomalaista tilannetta.⁸⁶ Vaikka Cookin painopiste on ammattimaisissa arkistonhoitajissa ja päätearkistoissa, tarjoavat edellä esitetyt neljä ajatusmallia hyödyllisen kehikon erilaisten arkistojen toimintaperiaatteiden hahmottamiseksi.

Kotiseutuarkistot edustavat Cookin jaottelussa neljättä ajatusmallia eli yhteisökeskeisyyttä. Ne toimivat omaehtoisesti tietyssä yhteisössä, eivätkä niiden ylläpitäjät välttämättä ole arkistoalan ammattilaisia. Toisaalta Cookin ideaali arkistoammattilaisten ja yhteisöllisten arkistojen yhteistyöstä on toteutunut esimerkiksi kotiseutuarkisto-osaajan kursseilla, joiden opetuksesta on vastannut maakunta-arkistojen henkilökunta.⁸⁷ Paikallistasolla myös kunnan arkistonhoitaja voi tarjota apuaan arkistohoitoon liittyvissä kysymyksissä vaikei itse olisikaan kotiseutuarkistosta vastuussa. Kasvokkaisen vuorovaikutuksen lisäksi *Kotiseutuarkisto-opas* on tukenut kotiseutuarkistojen toimintaa ja välittänyt ammattilaisten tietoutta esimerkiksi arkistoinnin käytäntöihin liittyen.⁸⁸

Omaehtoiset, yhteisökeskeiset yhteisöarkistot muodostavat laajan, heterogeenisen joukon. Paikallisuuden lisäksi arkiston muodostavaa yhteisöä voi yhdistää esimerkiksi ammatillinen, etninen tai poliittinen identiteetti. Lisäksi yhteisöarkistoja muodostuu sekä pitkäaikaisen kartunnan tuloksena että

85 Cook 2013: 113–116.

86 Henttonen 2015: 40–42.

87 ”Kotiseutuarkisto-osaajan kurssi”. Suomen Kotiseutuliiton www-sivu.
<<http://www.kotiseutuliitto.fi/toiminta/koulutus/arkisto-osaaja>>. 9.4.2018.

88 TKU/A/2018/15:10; TKU/A/2018/16:10.

kestoltaan rajatuissa projekteissa. Läheskään kaikki yhteisöarkistot eivät myöskään käytä itsestään yhteisöarkisto-nimitystä.⁸⁹

Erytyisesti Ison-Britannian yhteisöarkistoihin perehtynyt Andrew Flinn esittää kuitenkin, että yhteisöarkistojen välisistä eroista huolimatta niillä on sellaisia yhteisiä piirteitä, joiden vuoksi niitä on perusteltua käsitellä yhtenä ryhmänä. Ensimmäinen yhteisöarkistojen yhdistävistä piirteistä on se, että toiminnan päämääränä on kokoelmien muodostaminen. Nämä kokoelmat voivat olla muodoltaan ja sisällöltään monimuotoisia, sillä tyypillisesti aineiston merkitys ja informaatioarvo ovat kokoelmien muodostamisessa etusijalla. Yhteisöarkistot voivatkin sisältää esimerkiksi esineitä ja painotuotteita, joiden ei tavallisesti katsota kuuluvan arkistojen toimialaan.⁹⁰

Sisällön keskeisyys muodon kustannuksella on kuitenkin tyypillistä yksityisarkistoille yleisesti eikä koske vain yhteisöarkistoja. Toisin kuin viranomaisarkistoissa, yksityisarkistoissa kokoelmat eivät yleensä ole muotoutuneet suunnitelmallisesti. Tämän vuoksi yksityinen aineisto ei usein sisällä samanlaisia kontekstiin ja käyttöön liittyviä tietoja kuin suunnitelmallisen arkistonmuodostuksen kohteena olleet viranomaisten asiakirjat. Toisaalta yksityisten asiakirjojen rikkaus on juuri niiden sisällössä: ne usein kertovat luojastaan henkilökohtaisella tavalla sen sijaan, että olisivat ennen kaikkea todisteita tapahtuneesta.⁹¹

Toisena tunnusmerkkinä on yhteisöarkistojen itsenäisyys. Yhteisöllä itsellään on oltava jonkinlainen osuus arkiston luomisessa tai hallinnassa, jotta voidaan perustellusti puhua yhteisöarkistosta yhteisöä käsittelevän arkiston sijaan. Äärimmillään itsenäisyys voi tarkoittaa tietoista irtautumista vallitsevista instituutioista ja vakiintuneista arkistoinnin toimintaperiaatteista. Toisaalta myös

89 Flinn 2011: 146–148.

90 Ibid.: 147–149, 158–161.

91 Williams 2008: 57–58.

esimerkiksi valtiolliset toimijat voivat tukea yhteisöarkistojen toimintaa ja jopa säilyttää niiden kokoelmia.⁹²

Kolmanneksi yhteisöarkistoja yhdistävät niiden toimintaa ohjaavat tavoitteet. Flinnin mukaan tyypillisesti yhteisöarkistojen toimintaa motivoi yhteisön perinteen säilyttäminen tai pyrkimys sosiaaliseen ja poliittiseen vaikuttamiseen. Sekä perinteen säilyttämiseen että valtavirran haastamiseen tähtääviä yhteisöarkistoja yhdistää halu kertoa omin sanoin omasta yhteisöstä ja sen historiasta. Esimerkiksi paikallista tai ammatillista perinnettä tallennetaan, jotta voidaan laajentaa virallisten muistiorganisaatioiden tarjoamaa kuvaa menneestä. Toisaalta erityisesti erilaiset vähemmistöarkistot pyrkivät yhteisönsä emansipaatioon ja voimauttamiseen. Tällöin arkiston toiminta on tietoisesti poliittista, ja tavoitteena on pikemminkin valtavirtaisten lähteiden haastaminen niiden täydentämisen sijaan.⁹³

Jo Kotiseutuliiton kotiseutuarkistosuosituksessa näkyvät kokoelmien muodostaminen ja perinteen säilyttäminen toiminnan tavoitteina, mikä yhdistää kotiseutuarkistot Flinnin määrittelemiin yhteisöarkistoihin.⁹⁴ Kotiseutuarkistojen itsenäisyyteen liittyvät kysymykset ovat kuitenkin vaikeammin vastattavissa, sillä kotiseutuarkistojen taustalla on erilaisia ratkaisuja ja toimijoita. Erityisesti kuntien ylläpitämien kotiseutuarkistojen kohdalla voi olla perusteltua kysyä, onko kyseessä yhteisön osallistumisen mahdollistava vai yhteisöä käsittelevä arkisto. Toisaalta myös näiden arkistojen taustalla on usein kotiseutuyhdistysten tai muiden paikallisten toimijoiden vaikutus. Esimerkiksi Mietoissa kotiseutuyhdistys oli vahvasti mukana kotiseutuarkiston toiminnassa sen alusta alkaen, vaikka arkisto onkin varsinaisesti ollut kunnan hallussa.⁹⁵

92 Flinn 2011: 149–150, 152.

93 Ibid.: 150–154.

94 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

95 TKU/A/2018/15: 2-3, 11; TKU/A/2018/18: 2.

3.5 Kansainvälisiä vertailukohtia

Kotiseutuarkistojen kaltaisia paikallisarkistoja on perustettu myös muihin pohjoismaihin. Tanskassa paikallisarkistojen kenttä on laajin, ja ensimmäinen paikallisarkisto perustettiin jo vuonna 1937. Suuri osa tanskalaisista paikallisarkistoista on yhdistysten hallussa, mutta ne voivat olla myös osa museota tai kirjastoa. Paikallisarkistoja yhdistävä yhdistys Sammenslutningen af lokalarkiver (SLA) sai alkunsa vuonna 1949, ja nykyisin SLA:lla on yli 500 jäsentä. Jäsenmaksut, talkootyö ja kuntien tuki ylläpitävät paikallisarkistojen toimintaa.⁹⁶

Norjassa paikallishistoriallisia arkistoja on perustettu etenkin 1980-luvulta alkaen. Paikallisarkistojen lisäksi myös museot voivat tallettaa paikallista arkistomateriaalia. Suomesta poiketen norjalaisiin paikallisarkistoihin kerätään myös kirjallisuutta ja muita painotuotteita, minkä vuoksi ne muistuttavat keräilyalaltaan varsin paljon tšekäläisiä kirjastojen kotiseutukokoelmia. Ruotsissa paikallisarkistot eivät sen sijaan ole saaneet merkittävää jalansijaa, ja alueellista arkistotoimintaa harjoittavat lähinnä maakunnallisesti toimivat erikoisarkistot.⁹⁷

Yhdysvalloissa alueellisia arkistokokonaisuuksia on muodostettu 1800-luvulta alkaen⁹⁸. Historialliset yhdistykset pyrkivät keräämään osavaltioiden ja koko kansakunnan synnystä ja historiasta kertovia tietoja. Toisinaan yhdistykset kokosivat aineistoja jo ennen osavaltioiden perustamista ja julkisen arkistolaitoksen vakiintumista, minkä johdosta yhdistysten haltuun päätyi myös merkittävä määrä julkishallinnon asiakirjoja. Vaikka hallinnon ja historiallisten yhdistysten arkistot on sittemmin pyritty erottamaan toisistaan, vaihtelee niiden välinen työnjako yhä osavaltioittain.⁹⁹

96 Sammenslutningen af lokalarkiver -yhdistyksen www-sivu. <<http://www.danskearkiver.dk/>>. 18.4.2018; Onnela ja Joki 2007: 12–13.

97 Onnela ja Joki 2007: 13–16.

98 Bastian ja Alexander 2009: xxii.

99 Dow 2012: 25–28, 54–56.

Isossa-Britanniassa paikallisten yhteisöarkistojen taustalla on sekä kunnallisia toimijoita, kuten kirjastoja, että paikallisia yhdistyksiä. Ensimmäisiä historiallisia kokoelmia on koottu jo 1700-luvulla.¹⁰⁰ Kuten Yhdysvalloissa, myös Isossa-Britanniassa vapaaehtoinen keräystoiminta on paikoin edeltänyt viranomaisten arkistointia. Toisinaan sekä viralliset että vapaaehtoiset arkistotoimijat ovat olleet kiinnostuneet samoista aineistoista, mutta pääosin eri tahojen ylläpitämät arkistot ovat kuitenkin löytäneet omat eriävät toimialueensa.¹⁰¹ Ison-Britannian ja Irlannin yhteisöarkistojen yhteenliittymänä toimii vuonna 2009 perustettu Community Archives and Heritage Group. Paikallisarkistojen lisäksi sen jäsenistöön kuuluu muun muassa erilaisiin vähemmistöihin, taiteenaloihin ja ammattiryhmiin keskittyviä yhteisöarkistoja.¹⁰²

Edellisten lisäksi yhteisöarkistoja on syntynyt monissa konteksteissa ja monenlaisiin tarpeisiin. Niiden avulla voidaan käsitellä yhteisön traumaattisia kokemuksia, jotka eivät näy virallisissa arkistoissa. Yhteisöarkistojen avulla voidaan vastustaa kolonialistisia valtarakenteita tai tuoda näkyväksi etnisten tai seksuaalisten vähemmistöjen historiaa. Yhteisöarkistot voivat toimia paikallisesti, alueellisesti tai jopa globaalisti esimerkiksi paikallisyhteisön diasporan myötä. Tätä laajaa kenttää yhdistävät kuitenkin toiminnan yhteisöllisyys, omaehtoisuus ja tavoitteellisuus. Yhteisöarkistoja ei koskaan muodosteta niiden itsensä vuoksi vaan yhteisön tarpeiden täyttämiseksi.¹⁰³

100 Flinn 2011: 151–152.

101 Mander 2009: 29–31.

102 Community Archives and Heritage Group -järjestön www-sivu.
<<http://www.communityarchives.org.uk/>>. 23.4.2018.

103 Erilaisista yhteisöarkistoista ks. esim. Bastian ja Alexander 2009; Daniel ja Levi 2014; Moore ja Pell 2010.

4 Kotiseudun arkisto

4.1 Kotiseutu

Kotiseutuarkistossa säilytetään sen nimen mukaisesti kotiseudun aineistoa. Käsitys kotiseudun rajoista ja luonteesta ohjaa osaltaan sitä, minkä arkistoaineiston katsotaan kuuluvan kyseiseen kotiseutuarkistoon. Kotiseudun merkityksen selvittäminen onkin keskeistä kotiseutuarkistojen toimialan ymmärtämiseksi.

Henkilökohtainen käsitys kotiseudusta on monitahoinen kokonaisuus. Kotiseutu muodostuu erilaisiin paikkoihin liitetyistä muistoista ja kokemuksista. Luonnonympäristö, rakennettu ympäristö ja henkinen tai sosiaalinen ympäristö muodostavat yhdessä kotiseudun.¹⁰⁴ Suomen Kotiseutuliiiton järjestämässä keskustelutilaisuuksissa kotiseudun kiintopisteitä olivatkin paikan ja maiseman lisäksi muun muassa yhteinen kieli, historia ja kotiseututyön eri muodot.¹⁰⁵

Kotiseutuliiikkeen alkuaikoina 1900-luvun alussa kotiseutututkimuksen piirissä vallitsi käsitys synnyinpaikkaan sidotusta kotiseudusta. Jo tällöin mukana olivat kotiseudun erilaiset ulottuvuudet. Kotiseutu ei koostunut vain maantieteellisestä ympäristöstä, vaan kokemukset, tavat ja muu kulttuurinen ja henkinen ympäristö nähtiin yhtä lailla kotiseudun osina. Kotiseudun ja synnyinpaikan välinen yhteys kuitenkin kyseenalaistettiin 1960-luvulla, sillä merkittävien muuttoliikkeiden myötä oli huomioitava myös asuinpaikan merkitys kotiseutuna. Kotiseudun ei siis katsottu enää perustuvan vain lapsuuden kokemuksiin ja elinpiiriin, vaan myös myöhemmällä iällä oli mahdollista muodostaa merkityksellinen kotiseutusuhde tiettyyn paikkaan.¹⁰⁶

104 Riukulehto 2013: 318–326.

105 Puntanen 2017.

106 Riukulehto 2017: 27–30, 34–37.

Nykytutkimuksessa huomioidaan lisäksi kotiseudun monipaikkaisuus. Ihmisillä voi olla elämänsä aikana monia merkityksellisiä kotiseutuja: lapsuudenkoti, opiskelupaikkakunta, kesämökkipaikka tai jopa se alue, josta omat vanhemmat ovat lähtöisin.¹⁰⁷ Lomittuvat kotiseudut voivat ilmetä yhdistelmäidentiteettinä, jolloin ihmiset saattavat kuvata itseään esimerkiksi Jämsän karjalaisiksi.¹⁰⁸ Toisaalta monipaikkainen kotiseutu ei kuvasta kaikkien kotiseutusuhdetta, ja synnyinpaikan ja kotiseudun välinen yhteys ja yksipaikkainen kotiseutu elävät yhä ihmisten kokemuksissa.¹⁰⁹

Henkilökohtaisetkin käsitykset kotiseudusta muodostuvat kuitenkin aina suhteessa muuhun yhteisöön. Henkilökohtaisen kotiseudun lisäksi voidaan puhua jaetusta kotiseudusta tai paikallisidentiteetistä. Yhteiset merkitykselliset kokemukset ja paikat vahvistavat jaettuun käsitykseen kotiseudusta ja kokemusta samaan joukkoon kuulumisesta. Esimerkiksi kotiseutu- ja kyläyhdistysten toiminnassa voidaan paikallista yhteisöllisyyttä tietoisesti edistää. Muun muassa talkoiden ja yhteisten tapahtumien avulla yhdistykset tukevat sitoutumista tiettyyn paikkaan ja näin muokkaavat alueen asukkaiden käsityksiä kotiseudustaan ja sen kiinnekohdista.¹¹⁰

Kotiseudun rajat eivät usein vastaa hallinnollisia rajoja. Vaikka kaikilla suomalaisilla onkin kotikunta, jossa he asuvat, ei kunta usein ole kotiseudun ensisijainen määrittäjä. Toisaalta kunnat tai kunnallisesti toimivat yhdistykset voivat toimintansa ja tehtäviensä kautta edistää kunnallista samaistumista. Kotikunnan merkitys kotiseutuna saattaa myös aktivoitua kuntaliitosten kaltaisissa poikkeustilanteissa. Paradoksaalisesti kotikunnan merkitys kotiseutuna voi siis olla suurimmillaan silloin, kun kyseistä kuntaa ei hallinnollisesti enää ole olemassa. Jo lakkautetun kunnan merkitys kotiseutuna voi myös säilyä pitkään itse kuntaliitoksen jälkeen.¹¹¹

107 Riukulehto ja Suutari 2012: 18–23; Ruotsala 2016.

108 Raninen-Siiskonen 2017: 113; Raninen-Siiskonen 1999: 250–252, 273–281.

109 Riukulehto ja Suutari 2012: 14–18.

110 Riukulehto 2013: 314–326; Koskihaara 2013.

111 Riukulehto ja Suutari 2016; Mäkinen 2013.

Kotiseutuarkistojen näkökulmasta ensisijaista on paikallisidentiteetti henkilökohtaisten kotiseutukäsitysten sijaan. Mikäli kotiseutuarkistoissa nojaututtaisiin vain henkilökohtaisiin käsityksiin kotiseudusta, voisi kullakin kotiseutuarkiston parissa toimivalla henkilöllä olla erilainen käsitys siitä, mikä kyseisen kotiseutuarkiston toiminta-alue on. Sekä kotiseutuarkiston maantieteellinen toiminta-alue että kotiseutuarkistoon sopivat aihepiirit on siis määriteltävä yhteisesti, jotta kotiseutuarkiston käytännön toiminta voidaan järjestää.

Suomen Kotiseutuliiton suosituksessa kotiseutuarkistoista kotiseutua ei kuitenkaan varsinaisesti määritellä. Kotiseudun lisäksi kotiseutuarkiston toiminta-aluetta kuvataan ennen kaikkea termillä paikallisuus. Kerran käytetään myös sanaa paikkakunta, kun määritellään kotiseutuarkistoon kuuluvia aineistoja. Suosituksen alussa kuitenkin todetaan, että se on tarkoitettu erityisesti kunnallisen kotiseutuarkistotoiminnan ohjeeksi. Tämä ohjaa näkemään kotiseutuarkiston toiminta-alueena juuri tietyn kunnan alueen. Toisaalta runsas viittaaminen tarkemmin määrittelemättömään paikallisuuteen jättää tilaa myös muunlaisille tulkinnoille.¹¹²

Kotiseutuarkisto-oppaassa paikallisuuden merkitystä käsitellään enemmän. Kotiseutuarkistojen muodostajia kehoitetaan tietoisesti pohtimaan kotiseutuarkiston toiminta-aluetta. Tärkeää olisi huomioida historialliset hallintoalueet, kulttuuriset yhteydet ja taloudellisen toiminnan suunnat. Esimerkiksi vanhojen emäseurakuntien tai kihlakuntien alueella voisi olla hedelmällistä perustaa kotiseutuarkisto usean nykykunnan yhteistyönä. Toisaalta myös *Kotiseutuarkisto-oppaassa* lähdetään liikkeelle kunnista. Kunnallisuus näyttäytyy oletusvaihtoehtona, jonka rinnalle nostetaan kuntien välisen yhteistyön mahdollisuudet ja historiallisten olosuhteiden huomioiminen.¹¹³

112 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

113 Onnela ja Joki 2007: 28–30.

Haastatteluissa kotiseudun maantieteellisiä rajoja pohditaan varsin harvoin, mutta silloin kun niitä käsitellään, kotiseutuarkiston toiminta-alue liittyy vahvasti kuntaan. Arkistosta puhutaan esimerkiksi Raision tai Loimaan kotiseutuarkistona, jolloin se yhdistetään jo nimensä puolesta tiettyyn kuntaan. Mikäli kotiseutuarkisto toimii kuntaa pienemmällä alueella, on taustalla tyypillisesti kuntaliitos, kuten Mynämäkeen liitetyn Mietoisten kotiseutuarkiston tapauksessa. Tämä periaate toistuu myös kotiseutuarkistoja ylläpitävien yhdistysten nimissä.¹¹⁴

Kotiseudun ja kunnan yhteys ei kuitenkaan rajoitu vain arkistojen tai yhdistysten nimiin. Eräs haastateltava toteaa kotiseutuarkistojen tärkeyttä pohtiessaan, että "pitäs joka *paikkakunnalla* olla oma arkisto".¹¹⁵ Mynämäen kunnan kotisivuilla puolestaan todetaan suoraan, että kotiseutuarkistoon "tallennetaan mynämäkeläisten, mietoislaiten ja karjalaisten" toimijoiden arkistot. Tässä tapauksessa kotiseutuarkiston toimialue määritellään siis sekä nykyisen kunnan, Mynämäen, että siihen liitettyjen Mietoisten ja Karjalan kuntien kautta.¹¹⁶

Mikäli kotiseutuarkiston taustalla on kunta, ei ole mitenkään yllättävää, että kotiseutuarkisto toimii juuri kunnan alueella. Toisaalta myös kotiseutuarkistoja ylläpitävät kotiseutuyhdistykset ovat usein kunnallisia. Suomen Kotiseutuliiton internetsivuilla on luettelo niistä Kotiseutuliiton jäsenistä, jotka ovat ilmoittaneet ylläpitävänsä kotiseutuarkistoa. Tämä listaus sisältää kaiken kaikkiaan 63 yhdistystä, joista 56 toimii nykyisen tai entisen kunnan kattavalla alueella. Jäljelle jäävät seitsemän yhdistystä ovat pääosin kaupunginosayhdistyksiä, mutta joukossa on myös mielenkiintoisena poikkeuksena Ylä-Savon Seura, joka on Ylä-Savon alueelta pääkaupunkiseudulle muuttaneiden yhdistys.¹¹⁷ Esimerkiksi vuoden 1999 kotiseutuarkistokyselyssä vain kymmenen

114 TKU/A/2018/15-18; "Kotiseutuarkistot". Mynämäen kunnan www-sivu.

<<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

115 TKU/A/2018/16: 16, korostus kirjoittajan. Linausten kieliasua on yleiskielistetty.

116 "Kotiseutuarkistot". Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

117 "Kotiseutuliiton jäsenten kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu.

<<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/jasenten-arkistot/>>. 9.4.2018; Ylä-Savon Seuran www-sivu. <<http://www.yla-savonseura.fi/>>. 24.4.2018.

kotiseutuarkiston kerrottiin toimivan kuntaa laajemmalla alueella, joten kyseessä on varsin poikkeuksellinen ratkaisu.¹¹⁸

Kunnan ja kotiseudun yhtäläisyyttä haastavat kuitenkin Karjalan evakoihin liittyvät aineistot, joita on kerätty esimerkiksi Loimaalla ja Mynämäessä. Loimaalla karjalaisten haastatteluja on tehty 80-luvulla, jolloin heitä on varmastikin jo voitu pitää loimaalaisina, mutta toisaalta karjalaisiin liittyvä arkistomateriaali kiinnittyy vahvasti myös kunnan – ja nykyisen Suomen valtion – ulkopuolisiin alueisiin. Mynämäessä on lisäksi erillinen Metsäpirtti-arkisto, joka sisältää luovutetun Karjalan alueella sijainneeseen Metsäpirtin kuntaan liittyvää kirjallisuutta ja arkistoaineistoa.¹¹⁹

Kotiseutuarkiston toimiminen tietyn kunnan alueella ohjaa näkemään kotiseudun yksipaikkaisena synnyin- tai asuinpaikkana. Aineiston löydettävyyden ja kotiseutuarkistojen välisen vastuunjaon kannalta onkin järkevää, että kotiseutuarkistot pitävät varsin tiukasti kiinni siitä, että arkistoon talletettu aineisto koskee juuri kyseisen kotiseutuarkiston toiminta-alueita. Karjalan evakoihin keskittyvät aineistot kuitenkin osoittavat sen, että kotiseutuarkistoissa on tarvittaessa tilaa myös kotiseudun monipaikkaisuudelle.

Kaiken kaikkiaan kunnan ja kotiseudun vastaavuus nähtiin kuitenkin haastatteluissa varsin itsestäänselvä. Tämä yhteys voidaan nähdä vahvana myös kuntaliitosten jälkeen:

toivottavasti Turussakin on se tilanne et siellä on jaettu sitä tehtäväkenttää sillai, et nää pienyhdistykset mitkä on tullu kaupunkiliitosten mukana, Paattinen, Maaria, et niil on omat arkistot, et ne on siellä sitte taikka sitte jos ne on kaupungin arkistossa tai museon hallussa.¹²⁰

118 Onnela ja Joki 2007: 140.

119 TKU/A/2018/15: 2; TKU/A/2018/18: 6; ”Digitointitila Metsäpirttihuone”. Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kirjasto/kirjaston-palvelut/digitointipiste/>>. 30.4.2018.

120 TKU/A/2018/16: 16.

Kuten viime vuosikymmenen kuntaliitoskehitys osoittaa, kunnat eivät ole vakaita ja muuttumattomia alueita. Kuntaliitokset vaikuttavat myös kotiseutuarkistojen toimintaympäristöön. Alun perin itsenäisen kunnan kotiseutuarkisto voi liitoksen myötä olla yksi monista uuden liitoskunnan alueella toimivista kotiseutuarkistoista. Tällöin myös kotiseutuarkistojen toimintaa voidaan joutua pohtimaan uudelleen. Kuntaliitosten vaikutukset eivät kuulu tämän tutkimuksen alaan, mutta vertailu kuntaliitoksen läpikäyneisiin kotiseutumuseoihin osoittaa, että kuntaliitosten jälkeen tarjolla on monenlaisia ratkaisuja kotiseutuarkistojen toiminnan järjestämiseksi – tai lopettamiseksi.¹²¹

4.2 Arkisto

Kotiseutuarkistot eivät ole ainoita kotiseututiedon säilyttäjiä. Ne kuitenkin eroavat muista paikallisista muistiorganisaatioista arkistoluonteensa vuoksi. Arkistomaisuus liittyy sekä kotiseutuarkistoissa säilytettävään asiakirja-aineistoon että aineiston parissa tehtävään työhön.

Arkiston käsitettä voidaan käyttää kolmessa erilaisessa merkityksessä. Arkisto voi tarkoittaa ”1) arkistohuonetta, 2) organisaatioyksikköä tai laitosta joka säilyttää arkistoa/arkistoja, 3) arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena syntynyttä asiakirjojen kokonaisuutta eli fondia”.¹²² Nämä määritelmät palautuvat lopulta asiakirjan käsitteeseen. Arkistolaissa asiakirjalla tarkoitetaan ”kirjallista tai kuvallista esitystä taikka sellaista sähköisesti tai muulla vastaavalla tavalla aikaansaatuja esitystä, joka on luettavissa, kuunneltavissa tai muutoin ymmärrettävissä teknisin apuvälinein”.¹²³ Asiakirjoja eivät siis ole vain perinteiset paperiset dokumentit, vaan myös esimerkiksi sähköpostiviestit, valokuvat ja tietokannat ovat asiakirjoja ja näin ollen kuuluvat arkistoissa käsiteltävän aineiston joukkoon.¹²⁴

121 Viikuna 2016.

122 Lybeck et al. 2006: 16.

123 Arkistolaki 831/1994: 6§.

124 Henttonen 2015: 10.

Arkistoinnin näkökulmasta asiakirja liittyy kiinteästi arkistonmuodostajaan. Asiakirjat sekä tukevat arkistonmuodostajan toimintaa että ovat todisteita siitä, mitä arkistonmuodostaja on tehnyt. Muun muassa päätöisasiakirjat, kirjeenvaihto ja kuitit ovat sekä välineitä että todisteita. Esimerkiksi yhdistyksen kokouksessa tehty päätös asetetaan voimaan päätöisasiakirjan julkaisulla, jolloin asiakirja on päätöksen tekemisen väline. Toisaalta saman asiakirjan avulla voidaan myöhemmin perehtyä päätöksen yksityiskohtiin ja selvittää päätöksen tekijät ja ajankohta, jolloin asiakirja toimii todisteena yhdistyksen toiminnasta.¹²⁵

Yksittäisen arkistonmuodostajan asiakirjoista muodostuu kyseisen arkistonmuodostajan arkisto eli fondi. Siihen kuuluvat sekä arkistonmuodostajan itse tuottamat että arkistonmuodostajan toiminnan johdosta saapuneet asiakirjat. Esimerkiksi yksityishenkilön arkistoon voi siis kuulua muun muassa hänen päiväkirjansa, hänelle saapunut kirjeenvaihto ja hänen säilyttämänsä valokuvat eli kaikki ne yksilön hallussa olevat monimuotoiset asiakirjat, jotka liittyvät hänen toimintaansa.¹²⁶

Toimijoina kotiseutuarkistot puolestaan ovat arkistoja erityisesti arkistomääritelmän toisessa merkityksessä. Ne ovat organisaatioita, jotka säilyttävät monien eri arkistonmuodostajien toiminnasta syntyneitä arkistoja, mutta eivät itsessään ole arkistonmuodostajia. Arkistoja säilyttävän toimijan lisäksi kotiseutuarkiston käsitteellä voidaan kuitenkin viitata myös siihen arkistojen kokonaisuuteen, jota kotiseutuarkistossa säilytetään, tai siihen tilaan, jossa kotiseutuarkiston aineistot fyysisesti ovat.¹²⁷

Kotiseutuarkistoja koskevassa suosituksessa kotiseutuarkistoissa tehtävää työtä kuvataan seuraavasti:

Kotiseutuarkiston vastuullinen hoitaja huolehtii aineiston
asianmukaisesta vastaanottamisesta, hoidosta ja käyttöön

¹²⁵ Henttonen 2015: 11; Lybeck et al. 2006: 13.

¹²⁶ Henttonen 2015: 26–27; Lybeck et al. 2006: 13–14, 17.

¹²⁷ Onnela ja Joki 2007: 42–43.

asettamisesta. - - - Kotiseutuarkisto laatii säännöt käytännön toiminnalleen, tekee esityksiä tarvittavista henkilö- ja muista resursseista, huolehtii koulutuksen järjestämisestä paikallistasolla ja edistää kaikin tavoin paikallisen perinteen tallennusta ja tutkimusta.¹²⁸

Suosituksen perusteella kotiseutuarkistossa tehtävä työ voidaan jakaa arkistoaineistoa koskeviin toimenpiteisiin sekä arkiston toimintaa ja tavoitteita tukeviin tehtäviin. Arkistoaineistoa koskevia toimenpiteitä ovat suosituksessa aineiston vastaanottaminen, hoito ja käyttöön asettaminen. Arkiston toimintaa ja tavoitteita puolestaan tukevat muun muassa koulutuksen järjestäminen, toimintasääntöjen laatiminen ja perinteen tutkimuksen edistäminen. Näistä arkistoaineiston käsittely on se piirre, johon kotiseutuarkistojen arkistomaisuus nojaa.

Asiakirjan elinkaaren aikana tehtävä työ on mahdollista jakaa asiakirjahallintoon ja arkistotoimeen. Näistä asiakirjahallinto keskittyy ennen kaikkea asiakirjojen synnyn ja aktiivisen käytön vaiheeseen, kun taas arkistotoimen tehtäväkenttää ovat päätearkistot ja asiakirjojen pysyvä säilytys.¹²⁹ Kotiseutuarkistoissa tehtävä arkistotyö asettuu arkistotoimen alle. Kotiseutuarkistojen vastuulla ei ole aktiivisesti käytetyn aineiston hallinta tai yksittäisen arkistokokonaisuuden muodostumisen ohjaaminen, vaan niiden fokuksena on jo muodostuneiden arkistojen pitkäaikaissäilytys.

Kotiseutuarkistoja voidaanakin kutsua päätearkistoiksi. Päätearkistoon kuuluvat pitkään tai pysyvästi säilytettävät aineistot, joita arkistonmuodostajat tarvitsevat enää harvoin.¹³⁰ Eräs haastateltava toteaaakin, että kotiseutuarkistoon otetaan

mieluiten semmoista tavaraa tietysti jolla on enää historiallista merkitystä. Esimerkiksi jos nyt puhutaan taas yhdistyksestä tai tämmöisistä, niin mieluummin semmoinen tavara mitä ne edelleen

128 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

129 Lybeck et al. 2006: 19–21; Henttonen 2015: 42–44. Asiakirjan elinkaarta voidaan myös lähestyä jatkumona, ks. *ibid.*: 81–89. Kotiseutuarkistojen tehtäväkenttä rajautuu kuitenkin asiakirjojen elinkaaren loppupäähän.

130 Lybeck et al. 2006: 93; ”Arkisto”. Kansallisarkiston Arkistowiki. <<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Arkisto>>. 29.4.2018.

tarvitsee päivittäisessä toiminnassa niin se olisi hyvä olla heillä itsellään.¹³¹

Päätearkiston lisäksi kotiseutuarkistoja on mahdollista kuvaila monilla erilaisilla määreillä. Kotiseutuarkistot ovat yksityisarkistoja, joissa säilytetään yksityisluontoista asiakirja-aineistoa. Toisaalta ne ovat yhteisöarkistoja, joiden tehtävänä on alueellisesti rajatun yhteisön aineistojen säilyttäminen. Edellisten lisäksi kotiseutuarkistot ovat kulttuurihistoriallisia arkistoja, jotka pyrkivät säilyttämään paikkakuntansa historiaa ja perinnettä.¹³²

Kulttuurihistoriallisessa päätearkistossa säilytettävän asiakirjan merkitys on varsin erilainen kuin arkistonmuodostajan omassa aktiivikäytössä olevalla asiakirjalla. Tutkijoiden kiinnostus ei tavallisesti kohdistu juuri siihen tapahtumaan, josta asiakirja todistaa. Asiakirjoja voidaankin aktiivikäytön päätyttyä käyttää vastaamaan kysymyksiin, joita asiakirjan luoja tai säilyttäjät eivät itse ole ennakoineet. Esimerkiksi verotustarkoituksessa luotua viranomaisasiakirjaa voidaan kulttuurihistoriallisessa arkistossa hyödyntää väestön elintasosta kertovana lähteenä. Lisäksi kotiseutuarkistoissa olevaa perinnettä ja tietoa menneestä voidaan hyödyntää yhteisön ja yksilöiden identiteettityössä.¹³³

4.2.1 Arkistoaineisto

Kotiseutuarkistoissa säilytetään paikallista yksityisluontoista arkistoaineistoa. Suuri osa kotiseutuarkistojen arkistonmuodostajista on erilaisia yhdistyksiä, mutta joukossa on myös monia muita toimijoita. Esimerkiksi Mynämäen kotiseutuarkiston arkistonmuodostajaluettelo sisältää yhdistysten lisäksi muun muassa munanmyyntiosuuskuntia, yrityksiä ja yksityishenkilöitä. Kotiseutuarkistojen arkistonmuodostajat ovat siis varsin moninaisia, mikä tarkoittaa myös aineiston monimuotoisuutta.¹³⁴

131 TKU/A/2018/18: 5.

132 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

133 Henttonen 2015: 12–15, 23–25.

Merkittävä osa kotiseutuarkistojen aineistosta on perinteisiä paperisia asiakirjoja, kuten pöytäkirjoja tai kirjeitä. Joukossa on kuitenkin myös valokuvia, äänitteitä sekä videotallenteita. Asiakirjojen monimuotoisuus aiheuttaa myös haasteita aineiston säilyvyydelle. Esimerkiksi ääninauhat tai niiden kuunteluun käytettävät laitteet voivat ajan myötä muuttua käyttökelvottomiksi. Haastattelujen perusteella kotiseutuarkistoissa ollaan kuitenkin tietoisia erilaisten aineistoformaattien säilyvyysongelmista. Aineistoja pyritään digitoimaan, mikä edistää niiden säilyvyyttä ja mahdollistaa myös niiden käytön jatkumisen. Esimerkiksi Mynämäen kotiseutuarkistossa olevista kaitafilmeistä on koostettu DVD-elokuvia, joita myy kotiseutuyhdistys Wirmo-seura. Ruskolla digitoituja kaitafilmejä on puolestaan esitetty erilaisissa tilaisuuksissa.¹³⁵

Nykyisin kertyvät äänitteet tai kuvat voivat jo saapuessaan olla digitaalisessa muodossa. Esimerkiksi Rasion kotiseutuyhdistyksen järjestämässä valokuvailloissa on digitoitu kävijöiden valokuvia. Näin valokuvan alkuperäinen omistaja voi yhä pitää fyysisen valokuvan ja digitaalinen valokuva voidaan tallettaa kotiseutuarkistoon.¹³⁶ Samoin Mynämäen kirjaston digitointipisteen käyttäjille on tarjottu mahdollisuutta tallentaa aineistojaan kotiseutuarkistoon.¹³⁷

Digitoinnin lisäksi arkistoaineiston hoitoon liittyvistä tehtävistä esiin nousivat muun muassa inventointi, järjestäminen ja arkistoaineistojen siirrot uusiin säilytyspaikkoihin. Näitä tehtäviä haastatteluissa kuitenkin käsiteltiin varsin vähän. Haastattelujen perusteella kotiseutuarkistoissa tehtävä työ painottuikin aineiston vastaanottamiseen liittyviin tehtäviin, kuten aineiston järjestämiseen.¹³⁸ Osin tämä liittyy arkistojen toimintaresursseihin, sillä saapuvan aineiston käsittely on usein tärkeysjärjestyksessä ennen jo arkistoidun aineiston parissa tehtävää työtä. Toisaalta jo kerran hyvin järjestelty ja luetteloitu aineisto ei

134 Mynämäen kotiseutuarkisto 2015. Saatavilla osoitteesta <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>.

135 TKU/A/2018/15: 5; TKU/A/2018/17: 4; "Myyntituotteet". Wirmo-Seuran [www-sivu](http://www.wirmo-seura.fi/index.php?id=311). <<http://wirmo-seura.fi/index.php?id=311>>. 9.3.2018.

136 TKU/A/2018/16: 13.

137 TKU/A/2018/15: 16.

138 TKU/A/2018/15-18.

myöskään ole samalla tavoin käsittelyn tarpeessa kuin uudet arkistokokonaisuudet.

Varsinaisten arkistojen lisäksi kotiseutuarkistojen aineistoon kuuluu muun muassa haastatteluja, lehtileikkeitä ja muuta kerättyä aineistoa.¹³⁹ Arkistotieteessä on perinteisesti tehty vahva ero arkistojen ja kokoelmien välillä. Toisin kuin arkistonmuodostajan toiminnan myötä muodostunut arkisto, kokoelma on suunnitelmallisen keruun tulos.¹⁴⁰ Kokoelman ja arkiston eroa korostetaan myös *Kotiseutuarkisto-oppaassa*, jossa todetaan selkeästi, että ”Kokoelma on eri asia kuin arkisto.”¹⁴¹ Tämä erottelu voidaan kuitenkin perustellusti kyseenalaistaa. Kokoelmaa määrittelevät aineiston valikointi ja yhdistäminen joidenkin tunnuspiirteiden perusteella, mutta samoin myös arkistoon valikoidaan vain tietyt asiakirjat säilytettäväksi yhtenä kokonaisuutena. Erityisesti henkilöiden asiakirjojen kohdalla rajanveto arkiston ja kokoelman kohdalla onkin usein vaikeaa, ellei mahdotonta.¹⁴²

Suunnitelmallisilla keruilla on myös pitkä historia suomalaisissa perinnearkistoissa. Esimerkiksi sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) että Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) ovat keränneet kulttuurihistoriallista materiaalia sekä kenttäkeruilla että erilaisilla keruukyselyillä. Molemmissa keruut on aloitettu jo 1800-luvulla ja ovat yhä käytetty menetelmä aineiston kartuttamiseen.¹⁴³ Kotiseutuarkistoihin tallennetut haastattelut ja muu kerätty aineisto asettuvat luontevasti tämän toiminnan jatkoksi.

139 Mynämäen kotiseutuarkisto 2015. Saatavilla osoitteesta <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>; Rusko-seura ry 2015; TKU/A/2018/15: 2, 5, 14; TKU/A/2018/16: 6; TKU/A/2018/17: 3; TKU/A/2018/18: 6.

140 Lybeck et al. 2006: 14.

141 Onnela ja Joki 2007: 42–43.

142 Yeo 2012.

143 Pöysä ja Timonen 2004; Hakala 2014: 244–257. Viimeaikaisista keruista, ks. ”Keruut”. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran www-sivu.

<<https://www.finlit.fi/fi/arkisto/keruut#.WumztJeU-Uk>>. 23.4.2018; ja ”Frågelistor”. Svenska litteratursällskapet i Finland -seuran www-sivu. <<http://www.sls.fi/sv/fragelistor>>. 23.4.2018.

Lehtileike- ja muissa kokoelmissa näkyy myös yhteisöarkistoille tyypillinen piirre painottaa aineiston sisältöä sen muodon kustannuksella.¹⁴⁴ Kotiseutuarkistojen ylläpitäjät eivät myöskään haastatteluissa kyseenalaistaneet erilaisten kokoelmien kuulumista arkistoon, vaan pitivät esimerkiksi haastattelujen avulla kerättyä tietoa tärkeänä lisänä kotiseutuarkiston kokoelmiin. Raisiolainen haastateltava kuvasi paljon asioita kokeneita ikääntyneitä ihmisiä tietopankeiksi, ja totesi, että

mun mielestä myös tommonen kerrottu tietous mikä heillä on muistinvarasta niin se oikeastaan kuuluisi kanssa meidän tähän kotiseutuhistorian piiriin. Että ei sen välttämättä tarte olla paperi tai valokuva vaan semmonen jokin muukin haastattelu - - - koska sieltä tulisi paljon semmosia vinkkejä mitkä nyt tavallaan kytkeytyy sitten siihen [arkisto]aineistoonki mitä saadaan kasaan.¹⁴⁵

Myös muissa haastatteluissa kerrottiin kotiseutuarkistoissa säilytettävistä kerätyistä haastattelukokoelmista. Joukossa oli sekä yleisesti vanhoja aikoja käsitteleviä haastatteluja että erilaisten erityisryhmien, kuten karjalan evakoiden, haastatteluja.¹⁴⁶ Myös kotiseutuarkistosuositus tukee haastatteluiden roolia tietolähteenä, sillä suosituksen mukaan "kotiseutuarkistojen avulla turvataan paikallisen asiakirja-aineiston sekä *henkisen perinteen* keruu".¹⁴⁷

Arkistoaineiston kartuttaminen

Suunnitelmallisinta aineiston kerääminen on erilaisten projektien ja näyttelyiden yhteydessä. Esimerkiksi Mynämäessä on hankerahoitusten turvin kerätty perinneaineistoja Mynämäen teollisuusperintö -projektissa. Projektissa tallennettiin paikkakunnalla toimineisiin teollisuuslaitoksiin liittynyttä perinnettä haastattelujen ja aineistotalletusten avulla. Kerätty aineisto on tallennettu Mynämäen kotiseutuarkistoon ja museokokoelmaan, ja sen pohjalta on myös tehty teollisuusperintöä esittelevä internet-sivusto.¹⁴⁸ Pienemmässä mittakaavassa aineistoja voidaan kerätä muun muassa museoiden näyttelyiden

144 Flinn 2011: 158–161.

145 TKU/A/2018/16: 6.

146 Mynämäen kotiseutuarkisto 2015. Saatavilla osoitteesta <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>; Rusko-seura ry 2015; TKU/A/2018/15: 2; TKU/A/2018/17: 3; TKU/A/2018/18: 6.

147 Suomen Kotiseutuliitto 2000. Korostus kirjoittajan.

148 Mynämäen teollisuusperintö www-sivu. <<https://www.mynamaenteollisuusperinto.fi/>>. 16.1.2018.; TKU/A/2018/15: 1, 15.

tueksi tai osana kotiseutuyhdistyksen toimintaa. Esimerkiksi Ruskolla valokuvia on kerätty käytettäväksi kotiseutuyhdistyksen kalenterissa ja valokuvanäyttelyitä varten.¹⁴⁹ Samalla saadaan myös kotiseutuarkistoon sopivaa aineistoa.

Kaikissa kotiseutuarkistoissa aineistoa ei kuitenkaan kerätä aktiivisesti.¹⁵⁰ Usein arkistoaineiston vastaanottaminen lähteekin käyntiin siitä, että jokin taho tarjoaa aineistoaan arkistoitavaksi kotiseutuarkistoon. Eriyisten projektimuotoisten keruiden ulkopuolella kotiseutuarkistoilla ei usein ole tarkkoja pyrkimyksiä tietynlaisten aineistojen kartuttamiseksi, vaan vastaan otetaan yleisesti kaikenlaista kotiseutuun liittyvää aineistoa.¹⁵¹

Sekä tiettyä tarkoitusta varten kerätyn aineiston että erilaisten luovutusehdotusten kohdalla on arvioitava kyseisen aineiston sopivuutta kotiseutuarkistoon ja arkistokelpoisuutta ylipäänsä. Arvonmääritys tarkoittaa arkistoaineiston säilytysarvon määrittämistä eli käytännössä päätöksiä asiakirjojen säilyttämisestä ja niistä luopumisesta. Arvonmääritystä voidaan tehdä sekä yksittäisten asiakirjojen että laajojen arkistokokonaisuuksien tasolla. Asiakirjahallinnossa arvonmääritystä tehdään jo asiakirjan syntyessä, kun määritellään sen säilytysaika ja -tarve. Kotiseutuarkistojen kaltaisissa päätearkistoissa arvonmääritys liittyy puolestaan arkistoaineistojen hankintatilanteisiin: onko arkistoon tarjottu aineisto säilyttämisen arvoista, ja kuuluuko se kotiseutuarkiston toimialaan.¹⁵²

Kaikissa haastatteluissa kerrottiin tilanteista, joissa jouduttiin pohtimaan tarjotun aineiston sopivuutta omaan kotiseutuarkistoon. Toisinaan esimerkiksi poliittisten paikallisjärjestöjen kohdalla on arvioitava, olisiko aineiston parempi olla kotiseutuarkistossa vai erikoisarkistossa:

et tässä ei ole ehkä ihan ideaalia työnjakoa että pitäskö niinkun olla vaan suuria erikoisarkistoja missä olis tietyn toimijan tai tietyn

149 TKU/A/2018/17: 9.

150 TKU/A/2018/18: 8.

151 TKU/A/2018/15: 14.

152 Valtonen 2015.

aihepiirin arkistot, vaiko niinkun se että paikallisuus että kumpi. Et olen ehkä sitä mieltä että sanotaan, jos ne on paikallisesti merkittäviä, niin silloin ne on hyvä olla täällä, mut sitten jos ne on oikein laajemmin [merkittäviä] niin silloin kannattas miettiä et onko ne jossain kenties missä Loimaan ulkopuolelta ne helpommin löydettäs.¹⁵³

Myös *Kotiseutuarkisto-oppaassa* tarkka rajanveto kotiseutuarkiston ja keskusarkistojen välillä jätetään avoimeksi. Vaikka aineisto ei päätyisikään kotiseutuarkistoon, voidaan silti kirjata ylös tieto siitä, missä muissa arkistoissa on kotiseutua koskevaa materiaalia.¹⁵⁴ Näin on tehty esimerkiksi Loimaalla, ja myös Raision kotiseutuarkistoa edustavat haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että kotiseutuarkistossa on tieto myös muualla olevista aineistoista.¹⁵⁵

Kotiseutuarkistoon voidaan myös tarjota kirjallisuutta tai muuta sellaista aineistoa, joka ei kuulu arkistojen toimialaan. Aina tällaisesta materiaalista ei kuitenkaan haluta kieltäytyä, vaikka sen ei katsotakaan kuuluvan arkistoon:

Aika paljon tarjotaan myöskin vanhoja kirjoja. Jotain on ehkä otettukin, ja sit punnitaan et pistetäänkö se sitte museon puolelle. Kun meillä on tilaa ollut niin siellä [kotiseutuarkistossa] nyt on niitä kirjojakin sitten. Monta kertaa on just sillä tavalla, et ne on aika huonokuntosta ja yleensä tämmöstä uskonnollista kirjallisuutta, jota on paljon, et sillä ei semmosta arvoa ole. Mut et joskus on vaan sitten semmonenkin, et parempi ottaa vastaan, et jos ei ota niin sitten tulee ehkä ihmisille semmonen ”turha sinne nyt on mitään sitten viedä”. Et sitten saattaa jäädä ne helmetkin saamatta jos suhtautuminen ei ole semmosta, et luotetaan, et sinne voisi viedä.¹⁵⁶

Kotiseutuarkistoissa on vahvasti omaksuttu suomalainen laaja asiakirjakäsitys. Painotuotteet nousevat esiin ainoana aineistoryhmänä, jonka ei katsota sopivan kotiseutuarkistoon juuri muotonsa vuoksi. Niinpä kirjallisuuden säilyttämiseen arkistossa liittyy myös tietoisuus siitä, ettei se varsinaisesti kuulu kotiseutuarkistoon. Sisältönsä puolesta myös kirjallisuus voi kuitenkin olla säilyttämisen arvoista. Näin ollen esimerkiksi paikkakuntaa koskeva kirjallisuus voidaan ottaa vastaan kotiseutuarkistossa ja siirtää se paikallismuseoon tai

153 TKU/A/2018/18: 14.

154 Onnela ja Joki 2007: 30–33.

155 TKU/A/2018/16: 7; TKU/A/2018/18: 4.

156 TKU/A/2018/15: 7.

kirjaston kotiseutukokoelmaan säilytettäväksi. Tällainen eri toimijoiden välinen yhteistyö on erityisen helppoa, mikäli esimerkiksi sekä kotiseutuarkisto että kirjasto toimivat samoissa tiloissa, kuten Mynämäessä.¹⁵⁷

Edellinen lainaus osoittaa myös sen, että aineistojen vastaanottamiseen usein liittyy diplomaattista vuorovaikutusta aineistonluovuttajien kanssa. Vähempiarvoisen aineiston, kuten kirjallisuuden, vastaanotolla voidaan luoda hyviä suhteita potentiaalisiin luovuttajiin ja edistää tärkeämmän aineiston saamista arkistoon.¹⁵⁸ Lisäksi kyseinen haastateltava painotti sitä, että aineiston luovutuksen kynnyks pyritään pitämään mahdollisimman matalalla. Tämän vuoksi mahdollisille aineistonluovuttajille korostetaan sitä, että kotiseutuarkistossa otetaan vastaan kaikenlaisia aineistoja, joille sitten etsitään sopiva sijoituspaikka ja jotka voidaan myös järjestää arkistossa. Tällöin aineistonluovuttajan tehtäväksi jää vain aineiston tuominen arkistoon, kun taas kotiseutuarkiston henkilöstö huolehtii aineiston arvonmäärytyksestä, järjestämisestä ja poistettavan aineiston hävittämisestä.

Aineistonluovutus

Onnistunut vuorovaikutus aineistonluovuttajien kanssa onkin erityisen tärkeää yksityisarkistoissa, joissa arkistoaineiston karttuminen perustuu suurelta osin vapaaehtoisein lahjoituksiin. Erityisesti henkilökohtaisten aineistojen kohdalla luovuttaja voi kaivata riittävää vakuutusta arkistonsa soveliaasta säilytyksestä ja käytöstä.¹⁵⁹ Kotiseutuarkistojen edustajien haastatteluissa arkistodiplomatia ei kuitenkaan liittynyt yksityisyyden kaltaisiin kysymyksiin. Sen sijaan esiin nousivat vakuuttelu käytännön luovutuksen helppoudesta ja yhteydenpito periaatteessa suostuvaisiin aineistonluovuttajiin, jotka eivät kuitenkaan vielä ole käytännössä tarttuneet toimeen.¹⁶⁰ Jos aineistonluovutusprosessi alkaa luovuttajan omasta yhteydenotosta, on aineistonluovuttaja jo jollain tapaa

157 TKU/A/2018/15: 11; TKU/A/2018/18: 5.

158 Boles 2005: 95.

159 Korhonen 2013: 87–88; Hakala ja Saarenpää 2018: 46.

160 TKU/A/2018/15: 8; TKU/A/2018/16: 3.

halukas tallentamaan aineistonsa arkistoon.¹⁶¹ Näin ollen on myös luontevaa, että haastatteluissa esiin tullut arkistodiplomatia liittyy pääosin luovutuksen käytännön kysymyksiin.

Aineistonluovuttajien keskeisyys luovutusprosessin alullepanijoina korostaa heidän itsenäistä rooliaan. Potentiaalisen arkistoaineiston haltija lopulta päättää, mitä aineistolle tapahtuu. Päätös voi johtaa arkistointiin, mutta myös aineiston itsenäiseen säilyttämiseen tai jopa hävittämiseen. Aineistonluovutus päätöksen ja vastaanottavan arkistoinstituution valinnan taustalla voi myös olla monia erilaisia tekijöitä, jotka arkiston edustajien pitäisi pyrkiä ottamaan huomioon aineistonluovutusprosessin aikana. Erityisen ilmeistä tämä on yksityisarkistojen toiminnassa. Yksityisarkistot voivat toki suunnitella aineistonhankintaansa, mutta lopulta niiden on hyväksyttävä aineistonluovuttajien keskeinen rooli arkistoaineiston karttumisessa.¹⁶²

Kotiseutuarkistojen näkökulmasta lahjoittajien tehtävänä aineistonluovutusprosessissa on yleensä vain aineiston tuominen kotiseutuarkistoon. Toisinaan aineistonluovuttajien kanssa kuitenkin sovitaan siitä, että he läpikäyvät aineistojaan jo ennen luovutusta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kuittien tai muun tarpeettomaksi katsotun aineiston poistamista ja arkiston järjestämistä.¹⁶³ Kun huomioidaan aineiston vastaanottoon liittyvien tehtävien keskeisyys kotiseutuarkistoissa tehtävässä työssä, on luovuttajien kanssa tehtävä yhteistyö merkittävä apu kotiseutuarkiston toiminnalle.

Arvonmäärittäminen tapahtuu kuitenkin jo paljon ennen asiakirjojen siirtymistä arkistoon. Sekä arkiston muodostajat että sen säilyttäjät valitsevat säilytettäviä ja hävitettäviä asiakirjoja eri aikoina ja eri tarkoituksissa. Aineistokokonaisuuksiin voidaan myös myöhemmin lisätä asiakirjoja ja niiden järjestys voi vaihdella. Vielä aineiston luovutusvaiheessa luovuttaja voi pyrkiä

161 Monien onnistuneiden aineistohankintojen taustalla on luovuttajien aloitteellisuus arkiston oman toiminnan sijaan, ks. Fisher 2015: 105–111.

162 Fisher 2015.

163 TKU/A/2018/16: 11; TKU/A/2018/18: 5.

poistamaan esimerkiksi kiusalliseksi tai yksityiseksi katsomiaan osia aineistosta ja näin hallitsemaan arkiston antamaa kuvaa arkistonmuodostajasta. Vaikka arkistointiin liittyvä arvonmääritys nähdään arkistojen tehtävänä, ei se ole niiden yksinoikeus.¹⁶⁴

Pääasiassa haastateltavat kertoivat pyrkivänsä käsittelemään arkistoitavan aineiston heti sen saapuessa. Usein saapuvat arkistokokonaisuudet ovat varsin pieniä, mikä helpottaa niiden läpikäyntiä.¹⁶⁵ Poikkeuksellisen suuret aineistokokonaisuudet tai arkistotyön rajalliset resurssit voivat kuitenkin johtaa siihen, että läpikäytävä aineisto kasaantuu.¹⁶⁶ Kotiseutuarkistokyselyn perusteella kasaantuminen onkin varsin tyypillistä. Kyselyyn vastanneista arkistoista viidesosa oli täysin järjestänyt ja luetteloinut aineistonsa, kun taas kuudesosa ei ollut tehnyt tätä työtä lainkaan.¹⁶⁷ Esimerkiksi Mynämäessä kotiseutuarkiston toiminta oli 1990-luvun lopulla lähes pysähdyksissä ennen 2000-luvun alun uutta aktivoitumista. Aineistoa kuitenkin otettiin yhä vastaan, mikä haastateltavan mukaan johti siihen, että arkistoon ”oli sitte nurkkaan kertyny pahvilaatikka ja muovikassii” eli järjestämistä ja varsinaista arkistointia odottavaa aineistoa. Toisaalta pitkäjänteisellä työskentelyllä kasaantunutta sumaa on myös saatu purettua.¹⁶⁸

Kotiseutuarkistojen välillä on vaihtelua myös siinä, millaiset oikeudet eri toimijoilla on arkistoituun aineistoon. Rasion kotiseutuarkistoa edustavat haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että omistusoikeus on nimenomaan kotiseutuarkiston ylläpitäjällä.¹⁶⁹ Ruskon kotiseutuarkistossa sen sijaan kunkin seuran on tarkoitus vastata omista aineistoistaan ja säilyttää omistusoikeus arkistoonsa.¹⁷⁰ Loimaalla puolestaan molemmat ratkaisut ovat mahdollisia: aineistonluovuttajat voivat joko säilyttää omistusoikeuden aineistoonsa tai

164 Fisher 2015: 95–97, 111–119.

165 TKU/A/2018/18: 5. Vuoden 1999 kotiseutuarkistokyselyn mukaan kotiseutuarkistojen vuosikertymä oli keskimäärin hyllymetri per kotiseutuarkisto. Onnela ja Joki 2007: 140.

166 TKU/A/2018/16: 2.

167 Onnela ja Joki 2007: 141.

168 TKU/A/2018/15: 2, 16.

169 TKU/A/2018/16: 3.

170 TKU/A/2018/17: 2.

luovuttaa sen arkistolle.¹⁷¹ Joka tapauksessa aineistonluovutuksen yhteydessä tehdään yleensä sopimus, josta sopimussuhteet selviävät. Ruskolla kysymykseen aineistojen omistussuhteista kuitenkin todettiin, ettei minkäänlaisia sopimuksia ole tehty, sillä ”on ajateltu että se on sanomattakin selvää” että kukin arkistonmuodostaja vastaa omista aineistoistaan. Toisaalta haastateltavat pian totesivat, että kirjallisten sopimusten tekeminen saattaisi olla tarpeen.¹⁷²

Arkistoteoreettinen ajattelu on pitkään kohdistunut ennen kaikkea viranomaisarkistoihin. Yksityinen, yhteisöllinen ja kulttuurihistoriallinen kotiseutuarkisto ei helposti vastaa perinteistä ajatusta orgaanisesti toiminnan yhteydessä muodostuvasta viranomaisarkistosta. Toisaalta Suomessa jako julkisiin ja yksityisiin aineistoihin ei ole yhtä jyrkkä kuin esimerkiksi anglosaksisessa maailmassa, ja kotiseutuarkistot jatkavat pitkää yksityisten ja kulttuurihistoriallisten arkistojen perinnettä.¹⁷³ Onkin hedelmällisempää pohtia sitä, mitä annettavaa kotiseutuarkistoilla on arkistoteoreettiselle ajattelulle sen sijaan, että verrattaisiin kotiseutuarkistojen toimintaa kriteereihin, jotka ovat syntyneet ennen kaikkea viranomaisarkistoja koskevassa keskustelussa.¹⁷⁴

Flinn korostaa, että arkistomaisuus syntyy ennen kaikkea siitä, että aineistokokoelmaa kohdellaan arkistona. Samoin asiakirjan asiakirjallisuus perustuu siihen, että se käsitetään arkistoon kuuluvaksi asiakirjaksi. Sekä ammattimaisilla arkistonhoitajilla että yhteisöarkistojen ylläpitäjillä on samanlainen valta arkistollisuuden määrittämiseen.¹⁷⁵ Kotiseutuarkistot täyttävät monet vakiintuneista arkistomaisuuden kriteereistä. Ne säilyttävät asiakirjoja ja asiakirjoista muodostuvia arkistokokonaisuuksia. Kotiseutuarkistojen ylläpitäjät ovat omaksuneet suomalaisella arkistokentällä vallitsevan käsityksen asiakirjoista ja ovat tietoisia museoiden, kirjastojen ja arkistojen aineistojen välisistä jakolinjoista. Edes kokoelmien aktiivien kerääminen ei ole erityisen

171 TKU/A/2018/18: 4.

172 TKU/A/2018/17: 2.

173 Hakala ja Saarenpää 2018: 45–46; Henttonen 2015: 27–29.

174 Flinn 2011.

175 Ibid.: 160–161.

poikkeuksellista. Kotiseutuarkistot arkistoina kuuluvatkin selvästi suomalaiseen arkistokenttään huolimatta siitä, etteivät ne kaikilta osin vastaa organisesti muodostuvan viranomaisarkiston arkkityyppiä tai arkistotieteellisen keskustelun pitkäaikaisia linjoja.

5 Kotiseutuarkistojen monimuotoinen kenttä

5.1 Kotiseutuarkistojen vastuunkantajat

Kotiseutuarkiston olemassaolo edellyttää vastuullista ylläpitäjää. Tutkimieni kotiseutuarkistojen toiminnasta vastaa joko kunta tai kotiseutuyhdistys. Usein nämä toimivat yhteistyössä kotiseutuarkiston ylläpitämiseksi. Tehtävät kuitenkin jakautuvat eri tavoin eri paikkakunnilla. Kuntien ja kotiseutuyhdistysten vastuunjaon erästä ääripäätä edustaa Loimaa, jossa kotiseutuarkisto on kokonaisuudessaan kaupungin vastuulla. Paikkakunnalla toimii myös aktiivinen kotiseutuyhdistys, jolla on esimerkiksi oma museo, mutta yhdistys ei osallistu kotiseutuarkiston toimintaan.¹⁷⁶ Kotiseutuarkisto on aiemmin toiminut kulttuuritoimen alaisuudessa, mutta nykyisin siitä vastaa arkistos sihteeri.¹⁷⁷

Myös Mynämäessä kotiseutuarkistot toimivat kunnan alaisuudessa. Kotiseutuarkistojen toiminnasta vastaa kulttuuri- ja kirjastopalveluvastaava, minkä lisäksi jaksoittain määräaikaisesti palkattu henkilö tekee käytännön arkistotyötä.¹⁷⁸ Ruskolla taas kotiseutuyhdistys on viime aikoihin asti huolehtinut kotiseutuarkistosta, mutta arkiston vastuukysymykset olivat murroksessa haastattelun aikoihin.¹⁷⁹ Samoin Raisiossa kotiseutuarkiston vastuunjako oli haastattelun aikaan osin selvittämättä, mutta päävastuu arkistosta on kotiseutuyhdistyksellä. Raisio-seuralla onkin kotiseutuyhdistyksistä suurin rooli kotiseutuarkiston ylläpidossa, sillä Raision kaupungin vastuulle on vain sopivan arkistotilan tarjoaminen.¹⁸⁰

Kotiseutuyhdistyksen ja kunnan välisestä vastuunjaosta keskusteltiin erityisesti Raision ja Mynämäen haastatteluissa. Raisiolaisten haastattelussa pohdittiin varsin paljon sitä, millaisin eri tavoin kotiseutuarkiston toiminta voidaan järjestää

176 Loimaa-Seuran www-sivu. <<https://www.loimaaseura.fi/>>. 16.1.2018.

177 TKU/A/2018/18: 1.

178 TKU/A/2018/15: 1, 11; ”Kotiseutuarkistot”. Mynämäen kunnan www-sivu.

<<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

179 TKU/A/2018/17: 1-2.

180 TKU/A/2018/16: 4.

ja mitä vastuunjaon pelisäännöistä sopiminen edellyttää. Kaiken kaikkiaan noin viidesosa Raision haastattelusta käsitteli sitä, kuka vastaa kotiseutuarkiston toiminnasta. Pohdinnan monimuotoisuus ja laajuus perustui todennäköisesti siihen, että Raision kaupungin ja kotiseutuyhdistys Raisio-seuran väliset kotiseutuarkistoa koskevat neuvottelut olivat vielä kesken haastattelun tapahtuessa. Samasta syystä raisiolaiset haastateltavat olivat myös laajasti perehtyneet siihen, miten eri kotiseutuarkistot toimivat.¹⁸¹

Myös Mynämäen haastattelussa kotiseutuyhdistyksen ja kunnan vastuualueita käsiteltiin laajasti, sillä kolmasosa haastattelusta sivusi näitä aiheita jollain tapaa. Pääosa vastuunkantajien käsittelystä oli kotiseutuarkiston historian ja toiminnan kuvailua. Mynämäen haastattelussa painottui siis kuvailevampi lähestymistapa, kun taas raisiolaisten haastattelussa pohdittiin paljon myös potentiaalisia toimintamuotoja. Osittain lähestymistapojen erojen taustalla on kotiseutuarkistojen erilainen tilanne: Mynämäessä kotiseutuarkiston toiminta vaikutti olevan varsin vakiintunutta, kun taas Raisiossa vielä haettiin sopivia toimintatapoja ja yhteistyön muotoja.¹⁸²

Kunnan tyypillisin panostus kotiseutuarkistoon on arkistotilojen tarjoaminen, sillä kaikissa tutkimissani kotiseutuarkistoissa säilytykseen käytettävä tila on kunnan tarjoama. Mynämäessä ja Ruskolla kyseessä on kunnankirjaston yhteydessä oleva entinen pankkiholvi, kun taas Loimaan ja Raision kotiseutuarkistoja säilytetään kaupungin arkistotiloissa. Kotiseutuyhdistyksiä edustavat haastateltavat olivat tyytyväisiä kuntien tarjoamiin arkistotiloihin, mutta kaipasivat kunnilta myös muunlaista panostusta kotiseutuarkistojen toimintaan.¹⁸³ Erään haastateltavan mukaan ”kyllä tässä aktivoinnissa työtä riittäisi vielä näihin kuntiin päin myöskin, että siellä sen asian tärkeys ymmärrettäisiin ja rahoitusta järjestettäisiin myöskin”.¹⁸⁴

181 TKU/A/2018/16.

182 TKU/A/2018/15; TKU/A/2018/16.

183 TKU/A/2018/15: 4, 17; TKU/A/2018/16: 3-4, 16; TKU/A/2018/17: 2; TKU/A/2018/18: 2.

184 TKU/A/2018/15: 17.

Vaikka kotiseutuyhdistysten edustajat toivovatkin kunnilta tukea kotiseutuarkistojen toiminnalle, tunnistavat he myös kuntien rajalliset resurssit. Kotiseutuarkistoon liittyvän työn katsotaan yleisesti sopivan hyvin myös kotiseutuyhdistyksen tehtäväkenttään ja tavoitteisiin. Esimerkiksi edellä esitellyssä Mynämäen teollisuusperintö -projektissa keskeisenä kotiseutuyhdistys Wirmo-Seuralla oli keskeinen osa niin rahoituksen hankkimisessa kuin projektin järjestämisessäkin. Kotiseutuyhdistyksillä voi myös olla tärkeä rooli kotiseutuarkistojen toiminnan jatkuvuuden edistämisessä. Mynämäkeläinen haastateltava kertoi, kuinka

[kulttuurisihteerin toimen lopettamisen jälkeen] täällä ei oikeastaan ollut ketään joka olisi sitä [arkistoa] hoitanut että siinä oli semmoinen pitkä väli. Sitten 2000-luvun alussa tämä kotiseutuyhdistys Wirmo-seura lähti uudelleen käyntiin ja siinä meillä oli yksi sellainen henkilö, jolla oli tällaista valistunutta näkemystä, niin silloin tehtiin ensimmäinen hanke, jossa minä olin mukana. Siinä yksi osa oli kotiseutuarkistojen toiminnan uudelleenkäynnistäminen myöskin.¹⁸⁵

Monimuotoisista ratkaisuista ja yhteistyön muodoista huolimatta yleensä on varsin selvää, kenen vastuulla kotiseutuarkiston ylläpitäminen on. Ruskon kotiseutuarkistossa vastuunjako ei kuitenkaan ollut samalla tavoin selkeää. Arkisto on kotiseutuyhdistyksen hoidossa, mutta tarkoituksena on, että kukin aineistonmuodostaja huolehtisi omasta aineistostaan. Käytännössä kuitenkin kotiseutuyhdistyksen arkistoaktiivi on usein järjestänyt arkistoon tuotuja aineistoja. Lisäksi kirjaston työntekijöiden osallistuminen arkistotyöhön oli osin epäselvää ja keskustelun alla haastattelun aikaan.¹⁸⁶

Kotiseutuarkiston ylläpitäjien tehtäväkenttään kuuluu usein paljon muutakin kuin kotiseutuarkiston toiminnasta vastaaminen. Kotiseutuarkistokyselyn mukaan kunnissa kotiseutuarkistoja on sijoitettu vaihtelevasti kulttuuritoimen, kirjasto- tai museotoimen tai kaupungin tietopalveluosaston alaisuuteen.¹⁸⁷ Näin ollen kotiseutuarkistojen vastuuhenkilöillä voi olla varsin laaja tehtäväkenttä, josta kotiseutuarkisto on vain pieni osa. Esimerkiksi Loimaalla kaupungin

185 TKU/A/2018/15: 2.

186 TKU/A/2018/17.

187 Onnela ja Joki 2007: 140.

arkistosihiteerinä toimiva haastateltava vastasi kotiseutuarkiston lisäksi kaupungin kirjaamosta ja arkistosta. Kyseinen haastateltava totesikin, että kotiseutuarkisto ”kuitenkin on vähän tommonen, sanotaanko ylimääräinen, et täytyy nämä ajankohtaisemmat tai sanotaanko lakisääteisemmät jutut hoitaa ensin”.¹⁸⁸ Mynämäessä puolestaan kotiseutuarkistot kuuluvat kulttuuri- ja kirjastopalveluvastaavan vastuulle. Kuten jo tehtävänimike osoittaa, on kyseessä varsin laaja vastuualue, josta kotiseutuarkistot ovat vain yksi osa.¹⁸⁹

Myös kotiseutuyhdistyksien tehtäviin kuuluu monenlaista toimintaa kotiseutuarkistojen lisäksi. Kotiseutuarkiston ylläpitäminen ei olekaan tavoite sinänsä, vaan se palvelee samoja päämääriä kuin kaikki kotiseutuyhdistyksissä tehtävä työ. Haastatteluissa tämä ilmeni muun muassa siinä, kuinka keskustelu saattoi sujuvasti siirtyä kotiseutuyhdistyksen ylläpitämään museoon ja muuhun toimintaan. Välillä haastattelujen perusteella on jopa vaikea olla varma siitä, puhuvatko haastateltavat asioista kotiseutuarkiston vai esimerkiksi yhdistyksensä näkökulmasta.¹⁹⁰ Tutkijan teoreettinen käsitys kotiseutuarkistosta erillisenä organisaationa ei siis kaikilta osin vastaa haastateltavien käsitystä kotiseutuarkistosta eräänä laajemman tehtäväkentän osa-alueena.

Vaikka kotiseutuarkistot ovat osa kunnan tai kotiseutuyhdistyksen tehtäviä, nousee haastatteluissa usein esiin se, että käytännössä kotiseutuarkiston toiminta on vain muutamien aktiivisten yksilöiden harteilla. Esimerkiksi Ruskon kotiseutuarkistoon liittyviä tehtäviä on tehnyt ennen kaikkea yksi kotiseutuyhdistyksen jäsen jo 1990-luvun vaihteesta alkaen.¹⁹¹ Jos tällaista aktiivia ei löydy, voi koko kotiseutuarkiston toiminta olla pysähdyksissä. Tällainen tilanne oli esimerkiksi Mynämäessä 90-luvulla, kun arkistosta vastanneen kulttuurisihiteerin tehtävä lakkautettiin.¹⁹²

188 TKU/A/2018/18: 10.

189 TKU/A/2018/15: 11; ”Kotiseutuarkistot”. Mynämäen kunnan www-sivu.

<<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

190 TKU/A/2018/16; TKU/A/2018/18.

191 TKU/A/2018/17: 1, 3, 9.

192 TKU/A/2018/15: 2.

Erään haastateltavan sanoin kotiseutuarkiston toiminta usein henkilöitykin tiettyyn ihmiseen:

Ne on aina sellaisia kanssa että ne henkilöityy johonkuhun. Meilläki oli henkilö, joka oli kunnan virkailija ja hän rakasti arkistointii - - - niin hän sit kokos kaikkee ja me sit ollaan niit sit pikkuhiljaa [naurahtaa] palauteltu. Jotka on selkeesti kunnan arkistoa ni ne sit ollaan palautettu sinne.¹⁹³

Yhteisöarkistojen toiminta ja kokoelmat nojaavat usein muutamien aktiivisten yksilöiden panostukseen.¹⁹⁴ Onkin helppo ymmärtää, kuinka erilaiset kiinnostuksen kohteet ja rajalliset resurssit voivat johtaa siihen, että kotiseutuarkiston käytännön työ jää vain yhden henkilön vastuulle. Kun tämä henkilö jo tuntee arkiston ja on esimerkiksi tottunut järjestämään arkistomateriaalia, on hänen myös luontevaa jatkaa tätä työtä. Henkilöitymisen vaarana kuitenkin on, että kunnan tai kotiseutuyhdistyksen henkilövaihdokset voivat vaikuttaa merkittävästi kotiseutuarkiston toiminnan jatkuvuuteen.

Kotiseutuarkiston henkilöitymistä ja tiedon kasautumista voidaan kuitenkin tietoisesti välttää. Raisio-seurassa kotiseutuarkistoon liittyvää osaamista on tarkoitus tietoisesti levittää laajemmalle joukolle. Lisäksi arkistointiin jo perehtyneet opastavat niitä, jotka eivät vielä tunne arkiston toiminnan periaatteita.¹⁹⁵ Mikäli tämä osoittautuu hyväksi toimintatavaksi, voisi se olla hyvä malli myös muille kotiseutuarkistoa vapaaehtois pohjalta hoitaville yhdistyksille.

Henkilöitymiseen liittyy läheisesti myös kahdessa haastattelussa esiin nousut ajatus kotiseutuarkistojen tekeytymisestä:

mä luulen et sen synty on vaan ollu aikanaan se, et täältä on käyny ihmiset kyselemässä et saako tänne tuoda vanhoja papereita ja jossain vaiheessa joku ei oo kehdannu kieltäytyä.¹⁹⁶

Ruskon haastattelussa tällaista tekeytymistä tarjotaan syyksi kotiseutuarkistojen vastuunjakojen erilaisuuteen: kotiseutuarkistot ”vain syntyvät” ja niitä tehdään

193 TKU/A/2018/17: 11.

194 Flinn 2011: 154, 157.

195 TKU/A/2018/16: 8.

196 TKU/A/2018/18: 2.

”jonkun innostuksesta”, minkä vuoksi myös käytännön ratkaisut voivat olla varsin erilaisia.¹⁹⁷ Myös näissä esimerkeissä esiin nousee yksittäisten yksilöiden merkitys kotiseutuarkistojen toiminnalle. Tällaisissa tilanteissa kotiseutuarkiston toiminnan laukaisevana voimana voi kuitenkin olla myös aineistojaan tarjoava paikkakuntalainen innokkaan perinteenkerääjän sijaan.

Näkemyistä arkistojen tekeytymisestä tukee kotiseutuarkistokyselyssä esiin noussut tulos siitä, että useissa tapauksissa kotiseutuarkisto ei ole syntynyt muodollisen päätöksen tuloksena, vaan aineistoa on yksinkertaisesti ruvettu ottamaan vastaan.¹⁹⁸ Tällaisissa tapauksissa pitkäjänteinen kotiseutuarkistotyö voi olla paljon vaikeampi järjestää kuin suunnitelmallisesti perustetuissa kotiseutuarkistoissa.

Haastattelujen perusteella kotiseutuarkiston vastuunjako voidaan siis tehdä monin tavoin, ja myös haastateltavat itse ovat tietoisia arkistojen välisistä eroista. Erojen syynä nähdään niin paikallisten tilanteiden erilaisuus kuin arkiston syntyprosessikin: mikäli kotiseutuarkisto saa alkunsa yksittäisten aktiivien innostuksesta, ei käytännön vastuukysymysten selvittäminen ole välttämättä tärkeyslistan kärjessä. Tilanteet myös muuttuvat niin aktiivien jättäessä tehtävänsä kuin myös kunnan tai kotiseutuyhdistyksen kiinnostuksen ja resurssien muuttuessa.

5.2 Kotiseutuarkistot tiedon tallentajina

Kotiseutuarkistojen olemassaolon taustalla on käsitys niiden tarpeellisuudesta ja merkityksellisyydestä. Kotiseutuliiton suosituksen pohjalta voidaan erottaa neljä kotiseutuarkistojen tärkeyden perustetta: paikallisen aineiston tallentaminen, säilyttäminen, käytettäväksi saattaminen sekä paikallisidentiteetin voimistaminen.¹⁹⁹ Nämä samat perusteet nousivat esiin

197 TKU/A/2018/17: 2.

198 Onnela ja Joki 2007: 140.

199 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

myös haastatteluissa, kun haastateltavat perustelivat kotiseutuarkistojen tarpeellisuutta.

Haastatteluissa paikallisen perinteen tallentaminen, säilyttäminen ja käytettävyys kotiseutuarkistojen tärkeinä tehtävinä kietoutuivat vahvasti toisiinsa. Perinnettä ei voi säilyttää, jos sitä ei ole ensin tallennettu, eikä tallennuksen ja säilytyksen ulkopuolelle jäänyttä aineistoa voida kotiseutuarkistosta antaa käytettäväksi. Näiden eri osa-alueiden lähekkäisyys tulee hyvin esiin seuraavassa keskustelussa liittyen kotiseutuarkistojen tärkeyteen:

H1: No yks tietysti olis että tallettaa tämän päivän sinne niin se on huomenna historiaa.

H2: ja siin kohdas kun sitä tallettaa niin on semmonen pieni toivomus tuolla jossai takaraivos et joku joskus olis kiinnostunu siit. Tai jos joku on kiinnostunut niin se sais sielt jotai tietoo itellensä.

H1: - - - siellä kuitenkin paperitieto säilyy.²⁰⁰

Kotiseutuarkistoon ei siis tallenneta aineistoa sen itsensä vuoksi, vaan siksi, että tallennettu aineisto voisi tulevaisuudessa palvella ihmisten tiedontarpeita. Tämä edellyttää sekä tiedon säilymistä että sen saatavuutta.

Kotiseutuliiton suosituksen perusteella kotiseutuarkistoihin tallennetaan sekä paikallista asiakirja-aineistoa että henkistä perinnettä.²⁰¹ Haastatteluissa tallennustyön kohteiksi mainitaan muun muassa kulttuuriperinne, kotiseutuhistoria sekä edellisessä lainauksessa mainittu nykyhetki.²⁰² Nämä ovat kaikki varsin laajoja käsitteitä, joiden perusteella kotiseutuarkistoihin voidaan tallentaa hyvin moninaisia aihepiirejä käsittelevää aineistoa. Vaikka maantieteellisesti kotiseutu on varsin rajattu käsite, nähdään kotiseutuarkistoon kuuluva aineistokenttä tai niin sanottu henkinen kotiseutu hyvin laajana.

200 TKU/A/2018/17: 8.

201 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

202 TKU/A/2018/15: 3; TKU/A/2018/16: 6; TKU/A/2018/17: 8; TKU/A/2018/18: 11.

Puheeseen tallentamisesta ja säilyttämisestä liittyy usein myös niiden vastakohtien eli aineiston kadottamisen ja menettämisen pohdinta. Haastatteluista nouseekin esiin huoli siitä, että tieto on saatava talteen kotiseutuarkistoon ennen sen kuin se katoaa.²⁰³ Seuraavassa lainauksessa huoli aineiston katoamisesta liittyy erityisesti yhdistyksiin. Sijansa saavat myös kotiseutuarkistojen merkitys tiedon tallentajana, säilyttäjänä ja käytön mahdollistajana. Kun yhdistyksiin ollaan yhteydessä,

kovasti sit tietysti vakuutellaan et tänne kannattaa tuoda, et tää on turvallinen paikka ja täältä ne [aineistot] sit löytyy jatkossa. Et kun monellakin [yhdistyksellä] on se just, et kun sihteerit, puheenjohtajat, rahastonhoitajat vaihtuu ni sit ne vanhat mapit tahtoo jäädä jonneki. Tiedän jonkun tämmösen anekdootin kun puheenjohtajalle tuli kova autokuume ja [hän] lähti vaihtamaan autoa niin sinne hattuhyllylle jäi joku mappi sitten ja se hävisi sillä tavalla, Et siin mieles ja kyl mä uskon et siel yhdistysten puolellaki se sit, osittain ainakin jotkut ymmärtää sen, et se on ehkä fiksu viedä ne [aineistot] sinne yhteen paikkaan sitte et ei ne jää hajalleen.²⁰⁴

Tämä ajatus katoavan aineiston tai perinteen pelastamisesta muistuttaa muun muassa folkloristiikan piirissä pitkään vallinnutta pelastusmentaliteettia. Esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran piirissä toiminut folkloristinen keruutoiminta pyrki 1900-luvun puoliväliin asti tavoittamaan perinteen viimeisiä jälkiä ennen niiden lopullista katoamista, jolloin elävä nykyperinne jäi vähemmälle huomiolle.²⁰⁵ Samanlaista pelastusajattelua on esiintynyt myös kotiseutuliikkeen piirissä jo kauan ennen kotiseutuarkistojen perustamista.²⁰⁶ Yksityisen arkistoaineiston kohdalla huoleen on kuitenkin hyviä syitä, sillä siitä suuri osa häviää sen sijaan, että päätyisi arkistoon.²⁰⁷ Toisaalta arkistoissa on hyväksyttävä se, että kaikkea aineistoa ei yksinkertaisesti ole mahdollista tallentaa.

Haastatteluissa aineiston asemaa pidetään kuitenkin yleensä varsin turvattuna, kunhan se saadaan arkistoon. Huonostikin järjestetty arkisto on parempi kuin

203 TKU/A/2018/15: 14. TKU/A/2018/16: 14; TKU/A/2018/17: 8.

204 TKU/A/2018/15: 14.

205 Peltonen 2004: 205–208. Pelastusajattelun kritiikistä ks. esim. Abrahams 1993.

206 Stenfors 2007: 237.

207 Fisher 2015: 12–113, 117; Williams 2008: 54–55.

tilanne, jossa aineistoa ei ole lainkaan otettu talteen.²⁰⁸ Kotiseutuarkiston olemassaolo itsessään näyttäytyykin säilymisen takaajana, sillä arkiston perustamisen myötä esimerkiksi yhdistyksillä on viimein paikka, jossa aineistoja voi kootusti säilyttää.²⁰⁹ Huoli katoavasta tiedosta liittyy siis ennen kaikkea aineiston keräämiseen ja tallentamiseen, ei niinkään säilyttämiseen.

Jos säilyttämisen haasteita pohditaan, liittyy se ennen kaikkea digitaalisiin aineistoihin tai videonauhojen kaltaisiin erityisaineistoihin. Muutoin säilyttämistä pidetään tärkeänä, mutta varsin itsestäänselvänä kotiseutuarkistojen toiminta-alueena.²¹⁰ Säilyttämisen itsestäänselvydestä kertoo myös se, että eräs haastateltava puhui vain tallentamisen ja käyttöön saattamisen tärkeydestä kotiseutuarkistoissa, eikä lainkaan maininnut säilytystä erillisenä osa-alueena.²¹¹ Aineiston käyttö ei kuitenkaan olisi mahdollista, mikäli sen säilyttäminen ei olisi kunnossa.

Arkistoaineiston käytettävyys ”kuvaava sitä, että tietojärjestelmä tai asiakirjatieto on siihen oikeutetuille saatavilla ja hyödynnettävissä haluttuna aikana ja vaaditulla tavalla.”²¹² Saatavuuden lisäksi käytettävyyteen liittyy tiedonsaannin helppous, johon vaikuttavat muun muassa tiedon löydettävyys ja luettavuus.²¹³ Haastatteluissa käytettävyys on ennen kaikkea aineiston löydettävyyttä – jos aineisto on mahdollista löytää, on se silloin käytettävissä. Löydettävyyden nojalla arkistoaineistoja voidaan myös ohjata keskusarkistoihin kotiseutuarkiston sijaan: ”mä siinä mielessä suosin noita erikoisarkistoja että tutkijat löytää ne helpommin”.²¹⁴ Aineiston käytettävyys toimii myös perusteena kotiseutuarkistotyön eri muodoille, kuten tallentamiselle, säilyttämiseksi ja järjestämiselle. Kotiseutuarkistoon tallennetaan aineistoa lopulta siksi, että joku voisi sitä halutessaan käyttää.²¹⁵

208 TKU/A/2018/16: 10.

209 TKU/A/2018/15: 14; TKU/A/2018/17: 1, 8.

210 TKU/A/2018/15: 14; TKU/A/2018/16: 14; TKU/A/2018/17: 8-9.

211 TKU/A/2018/18.

212 ”Käytettävyys”. Kansallisarkiston arkistowiki. <<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/K%C3%A4ytett%C3%A4vyys>>. 29.4.2018.

213 Lybeck et al. 2006: 261.

214 TKU/A/2018/18: 4.

215 TKU/A/2018/15: 10; TKU/A/2018/16: 13-15; TKU/A/2018/17: 8; TKU/A/2018/18: 4, 11.

Myös *Kotiseutuarkisto-oppaassa* painotetaan käytettävyyden merkitystä. Paikallisaineiston löydettävyys ja saatavuus tarjoavat uusia mahdollisuuksia myös tutkimukselle. *Kotiseutuarkisto-oppaassa* korostuvat erityisesti historiantutkimuksen tarpeet, mutta myös monet muut tieteenalat voivat hyödyntää kotiseutuarkistoihin tallennettua materiaalia.²¹⁶ Haastatteluissa puhutaan pääosin tutkijoista tai kiinnostuneista käyttäjistä yleensä, mutta historiantutkimuksellinen painotus on myös niissä nähtävissä.²¹⁷

Kotiseutuarkistojen merkitykseen paikallisidentiteetin voimistajana viitattiin kahdessa haastattelussa. Mynämäessä koulujen kotiseutuopetusta on tuettu kotiseutuarkistoon tallennettujen aineistojen avulla.²¹⁸ Raisiolainen haastateltava puolestaan totesi, että paikkakunnan historiaa koskevan ”tiedon levittäminen - - - tuo sitä kotiseuturakkautta ja kotiseutusidonnaisuutta”.²¹⁹ Tiedon levittäjä ei kuitenkaan ole kotiseutuarkisto, vaan se toimii resurssina muiden tekemälle työlle. Vaikka esimerkiksi kotiseutuyhdistyksissä toimiville haastateltaville paikallisidentiteetin edistäminen saattaa kyllä olla merkittävä kotiseutuyhdistyksen toiminnan tavoite, ei sitä haastatteluissa liitetä juuri kotiseutuarkistoon.²²⁰

Kotiseutuarkistoilla nähdään olevan siis ennen kaikkea välillinen rooli paikallisidentiteetin tai kotiseutusidonnaisuuden vahvistamisessa. Kotiseutuarkistoista peräisin olevaa materiaalia voidaan hyödyntää esimerkiksi kotiseutuyhdistysten julkaisuissa tai paikallisissa museonäyttelyissä, jolloin aineisto tukee muiden tekemää kotiseututyötä.²²¹ Kotiseutuarkistot voivat myös olla paikallishistoriallisen tutkimuksen lähteitä ja tätä kautta vaikuttaa paikkakuntaa koskevaan keskusteluun ja käsityksiin.²²²

216 Onnela ja Joki 2007: 25.

217 Esim. TKU/A/2018/16: 2, 14; TKU/A/2018/17: 8.

218 TKU/A/2018/15: 15.

219 TKU/A/2018/16: 15.

220 Ks. esim. ”Kotiseutuyhdistys”. Rusko-seuran www-sivu. <<https://www.rusko-seura.fi/index.php?sivu=yhdistys>>. 16.2.2018.

221 TKU/A/2018/15: 6; TKU/A/2018/17: 9; TKU/A/2018/18: 7, 9.

222 Onnela ja Joki 2007: 25. Paikallishistorioiden merkityksestä, ks. Markkola, Snellman ja Östman 2014.

Haastatteluissa mainitaan myös kotiseutuarkisto paikkakunnan muistina. Loimaalainen haastateltava vertasi kaupunginarkistoa ja kotiseutuarkistoa muistin välineinä seuraavasti: ”se on tavallaan - - - kaupunginarkisto on kaupungin muisti niin tämä [kotiseutuarkisto] olkoon sitten, sanotaanko epävirallinen muisti”.²²³ Kuten tallentamisen kääntöpuolena on aineiston häviäminen, myös muistamiseen liittyy aina unohtamisen uhka. Kuten eräs vastaaja toteaa, ”miesmuisti on aika lyhyt”, ja jos tietoa ei ole tallennettu esimerkiksi arkistoon, katoaa se helposti sukupolvien vaihtuessa.²²⁴

Muisti-metaforaa on käytetty runsaasti arkistotieteellisessä keskustelussa. Arkistojen asemaa yhteisesti jaettuna muistina ei kuitenkaan ole syytä korostaa liikaa. Arkistojen ulkopuolelle jää niin yksittäisiä asiakirjoja kuin kokonaisia ihmisryhmiä, jotka eivät arkistojen kautta ole muistettavissa. Muistamisen ja unohtamisen käsitteet voivat kuitenkin olla eräs hyödyllinen työkalu, joiden avulla voidaan käsitellä arkistojen tarjoamaa kuvaa menneestä.²²⁵

Niin Kotiseutuliiton kotiseutuarkistosuosituksista kuin myös kotiseutuarkistoissa työskentelevien vastauksista on löydettävissä samanlaisia perusteita sille, miksi kotiseutuarkistojen olemassaolo on tärkeää. Haastatteluissa erityisen tärkeitä kotiseutuarkistojen tehtäviä olivat perinteen tallentamisen ja käytettävyyden takaaminen. Myös säilyttäminen on tärkeää, mutta siihen ei nähty liittyvän samanlaisia haasteita kuin esimerkiksi tallentamiseen. Kotiseutuarkistojen rooli paikallisidentiteetin vahvistajana ei sen sijaan noussut haastatteluissa kovinkaan vahvasti esiin, vaikka myös se esiintyy kotiseutuarkistosuosituksen perusteissa.

223 TKU/A/2018/18: 11.

224 TKU/A/2018/16: 14.

225 Valtonen 2015: 119–122.

5.3 Näkyvä vai näkymätön kotiseutuarkisto?

Jotta kotiseutuarkistoon saadaan aineistoa ja tälle aineistolle käyttäjiä, on potentiaalisten luovuttajien ja tutkijoiden oltava tietoisia siitä, että arkisto ylipäänsä on olemassa. *Kotiseutuarkisto-oppaassa* mainitaan arkiston näkyvyyden merkitys sekä arkiston toiminnalle että aineiston käytölle. Merkittäväkin aineisto voi jäädä syrjään, mikäli tutkijalla ei ole tietoa sen olemassaolosta tai säilytyspaikasta. Toisaalta paikallinen tietoisuus kotiseutuarkiston toiminnasta ja merkityksestä on tärkeää jo arkiston perustamisvaiheessa.²²⁶

Haastattelujen perusteella kotiseutuarkistoihin liittyvä tiedotus painottuu aineistopyyntöihin. Aineistopyyntöjä voidaan levittää muun muassa lehti-ilmoituksin tai kotiseutuyhdistysten julkaisuissa tai tapahtumissa.²²⁷ Tiedottamisen intensiivisyys kuitenkin vaihtelee kunnittain. Esimerkiksi Loimaan arkistonhoitaja totesi haastattelussa, että

toi kuitenkin vähän [on] toi aikaresurssi rajallinen niin mäkään en kauhean aktiivisesti lähtis nyt juuri metsästämään [aineistoja kotiseutuarkistoon].²²⁸

Arkistoon liittyvän tiedotuksen laajuus liittyy siis vahvasti arkistotyön tekemisen mahdollisuuksiin. Toisaalta sama haastateltava totesi, että ”kotiseutuarkistoissa tuppaa olemaan vähän tämmönen näkyvyysongelma” ja kertoi haluavansa saada kotiseutuarkiston tiedot paremmin näkyville kunnan verkkosivuille sekä tiedoksi esimerkiksi Suomen elinkeinoelämän keskusarkiston kaltaisiin kansallisiin keskusarkistoihin.²²⁹

Useista kotiseutuarkistoista löytyykin vähintäänkin maininta kunnan tai kotiseutuyhdistyksen internet-sivuilta. Mynämäen kunnan kotisivulla kotiseutuarkistosta kertovan sivun yhteyteen on lisätty myös

226 Onnela ja Joki 2007: 25, 28.

227 TKU/A/2018/15: 6, 14; TKU/A/2018/16: 3; TKU/A/2018/17: 8-9; TKU/A/2018/18: 8.

228 TKU/A/2018/18: 8.

229 TKU/A/2018/18: 4, 14.

arkistonmuodostajaluettelo.²³⁰ Mynämäessä arkiston tunnettuutta kuntalaisten keskuudessa on lisätty myös kotiseutuyhdistyksen ja koulujen yhteistyöprojekteissa. Projekteissa on tutustuttu paikallisiin muistiorganisaatioihin ja niiden sisältämään aineistoon, ja aineiston perusteella on tehty näyttely ja Mynämäen keskustan vanhoja rakennuksia esittelevä video.²³¹

Eryteisesti Raisiossa pohdittiin myös kuntatasoa laajempia kotiseutuarkistojen näkyvyyttä ja löydettävyyttä koskevia toimenpiteitä. Haastateltavat odottivat mielenkiinnolla Finna-palvelun kehittymistä ja kotiseutuarkistojen mahdollisuutta liittyä palveluun.²³² Samoin loimaalainen haastateltava totesi, että kotiseutuarkistojen löydettävyydelle voisi olla hyväksi, mikäli tarjolla olisi jokin kansallinen järjestelmä tai sivusto, johon kaikki kotiseutuarkistot voisivat tallentaa luettelonsa näkyville.²³³

Tällä hetkellä Suomen Kotiseutuliiton internet-sivuilla on listaus niistä Kotiseutuliiton jäsenistä, jotka ylläpitävät kotiseutuarkistoja. Luettelo koostuu lähinnä kotiseutuyhdistyksistä, ja esimerkiksi tämän tutkimuksen kohteena olevista kotiseutuarkistoista vain kaksi mainitaan luettelossa.²³⁴ Lisäksi kotiseutuarkistot.fi-osoitteesta löytyy Kotiseutuliiton ylläpitämä Arvi-tietokanta, johon on koottu 25 kotiseutuarkiston arkistoluettelot.²³⁵ Kaikkia kotiseutuarkistoja kattavaa listausta tai tietokantaa ei kuitenkaan tällä hetkellä ole.

Tiedottamisen lisäksi tietoisuutta kotiseutuarkiston olemassaolosta voi lisätä arkiston fyysinen sijainti keskeisellä paikalla. Sekä Mynämäessä että Ruskolla

230 "Kotiseutuarkistot". Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>. 30.4.2018.

231 TKU/A/2018/15: 15.

232 TKU/A/2018/16: 7; Finna-palvelun www-sivu. <<https://finna.fi/>>. 30.4.2018.

233 TKU/A/2018/18: 13.

234 "Kotiseutuliiton jäsenten kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/jasenten-arkistot/>>. 9.4.2018.

235 Arvi-tietokannan www-sivu. <<http://www.kotiseutuarkistot.fi/>>. 30.4.2018. Arvin kehittäminen on kuitenkin lopetettu vuonna 2014. "Kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/>>. 9.4.2018.

kotiseutuarkisto sijaitsee kirjaston tiloissa ja kirjastonhoitajat myös palvelevat arkistosta kiinnostuneita. Julkisessa tilassa toimiva kotiseutuarkisto voi olla myös helpommin löydettävissä ja huomattavissa.

Potentiaalisten aineistonluovuttajien lisäksi myös mahdollisten käyttäjien tietoisuus arkistosta on osa arkiston näkyvyyttä. *Kotiseutuarkisto-oppaassa* kotiseutuarkistoon kootun aineiston mahdollisiksi käyttäjiksi mainitaan historiantutkijat, koulut, yhdistykset, sanomalehdet ja sukututkijat.²³⁶ Haastattelujen perusteella erityisesti kotiseutuyhdistykset ja paikallismuseot hyödyntävät arkistomateriaalia, esimerkiksi valokuvia, julkaisuissaan ja näyttelyissään. Myös yhdistysten historiikkien tekijät ovat tyypillisiä kotiseutuarkistojen asiakkaita. Näiden lisäksi kotiseutuarkistoissa käy myös joitakin sukututkijoita tai paikallishistoriasta kiinnostuneita henkilöitä.²³⁷

Käyttäjien yhteydessä puhutaan paljon myös potentiaalisista käyttäjistä. Aineiston tallentaminen on tärkeää, jotta se ”olis sitte vastaisuudessakin tulevien polvien käytettävissä, ja sit - - - ainahan on tutkimushommii.”²³⁸ Usein potentiaaliset käyttäjät ovat siis nimenomaan tutkijoita, mutta toisaalta haastateltavat toivovat, että kuka tahansa kiinnostunut voisi löytää etsimänsä tiedon arkistosta. Arkistoaineiston käyttö nähdään kuitenkin usein nimenomaan tarkemmin määrittelemättömään tulevaisuuteen liittyvänä asiana. Potentiaaliset käyttäjät ovat siis mahdollisesti arkistoon tulevaisuudessa tulevia, menneisyydestään kiinnostuneita henkilöitä.²³⁹

Kaikki tutkitut arkistot saivat käyttäjiä ja aineistolahjoituksia ainakin silloin tällöin, joten täysin tuntemattomia ne eivät olleet. Yleisesti haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että kotiseutuarkistoa ei välttämättä tunneta kovin hyvin. Erään haastateltavan mukaan

236 Onnela ja Joki 2007: 25–26.

237 TKU/A/2018/15: 8; TKU/A/2018/17: 4; TKU/A/2018/18: 9.

238 TKU/A/2018/16: 14.

239 TKU/A/2018/17: 8; TKU/A/2018/18: 11.

[kotiseutuarkisto] on vähän semmonen, hämärä käsite, et täällä on nyt koitettu kyllä - - - tietosuutta levittää sitten että tämmöinen kotiseutuarkisto on, mut et silti ei se mee sillä lailla läpi. - - - Jos ei jotenkin kiinnosta niin se menee ohi semmonen tiedottaminen. Mut yritetään.²⁴⁰

5.4 Yhteistyö kotiseutuarkistokentällä

Suomen Kotiseutuliiton kotiseutuarkistosuosituksessa todetaan, että

[k]otiseutuarkistot toimivat yhteistyössä arkistolaitoksen, erityisesti alueen maakunta-arkiston, ja Suomen Kotiseutuliiton kanssa. Viimeksi mainitun tehtävänä on huolehtia yleisestä kotiseutuarkistokoulutuksesta ja tiedotustoiminnasta.

Kukin maakunta-arkisto järjestää toimialueellaan sellaisia koulutustilaisuuksia ja kursseja, joista on hyötyä kotiseutuarkiston hoidossa.²⁴¹

Kotiseutuarkistojen ei siis tarvitse toimia yksin, sillä niille on tarjolla tukea niin maakunta-arkistoista kuin Kotiseutuliitostakin. Haastattelujen perusteella kotiseutuarkistojen ja ylemmän tason toimijoiden vuorovaikutus jää kuitenkin varsin yksisuuntaiseksi ja vähäiseksi.

Kotiseutuliitto ja maakunta-arkisto ovat tarjonneet erilaisia resursseja kotiseutuarkistojen toiminnan tukemiseksi. Eniten kotiseutuarkistoissa hyödynnetään *Kotiseutuarkisto-opasta* ja Kotiseutuliiton internet-sivuilla olevaa kotiseutuarkistojen tietopankkia.²⁴² Osa haastateltavista on myös käynyt erilaisissa kotiseutuarkistojen hoitoon liittyvissä koulutuksissa.²⁴³ Viimeisin koulutusmahdollisuus on ollut Arkistolaitoksen ja Kotiseutuliiton suunnittelema kotiseutuarkisto-osaajan kurssi, joka järjestettiin kaikilla maakunta-arkistoalueilla vuosina 2011–2013.²⁴⁴

240 TKU/A/2018/15: 6.

241 Suomen Kotiseutuliitto 2000.

242 Onnela ja Joki 2007; "Kotiseutuarkistot". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot>>. 9.4.2018.

243 TKU/A/2018/15: 10; TKU/A/2018/16: 10; TKU/A/2018/17: 1.

244 "Kotiseutuarkisto-osaajan kurssi". Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/toiminta/koulutus/arkisto-osaaja>>. 9.4.2018.

Lähes kaikissa haastatteluissa kuitenkin toivottiin yhteistyön syventämistä tai ylemmän tahon toimijoiden suurempaa panostusta kotiseutuarkistoihin.²⁴⁵ Eräällä haastateltavalla oli kokemusta myös paikallismuseon toiminnasta, ja hän vertasi kotiseutuarkistojen tilannetta museoiden saamaan tukeen:

Et se on yks mikä on ehkä tullu sitte esille, tää koulutuspuoli. Et täs nyt sit viimeks oli sillon tämä kotiseutuliiton järjestämä koulutus Turussa, nii mä kävin sen sillon sitte. Mut sillon alkuun kun mä siinä hankkeessa lähdin [tekemään työtä arkistossa], niin sitten mä vaan kirjasta luin ja katoin sitä et siihen ei ollu tää semmosta koulutusta. Ja sit ku olen tos museopuolella ollu mukana, ni siellä on sitte maakuntamuseo, jolla on tämmönen aluemuseo-tutkija, joka ohjaa näitä paikallismuseoita. Et hän tekee sitä työtä, mut maakunta-arkistos ei oo tämmöstä palveluu.

Et tää Kotiseutuliiton koulutuski järjestettiin siellä [maakunta-arkistossa], mut sieltä kun asiasta sit kysyttiin niin sanottiin et heillä ei oo resursseja siihen maakunnalliseen työhön, ei niinku pysty auttamaan siinä. Mut sit sanoivat että kyllä he kysymyksiin vastaavat sitten jos sähköpostilla pistää, ehkä ei heti mut et kyl he vastaa kuitenkin, sit jos jotain ongelmii tulee aina voi kysyä. Mut tämmöstä niinkun aktiivisempaa toimintaa heillä ei sit ole. Ja sit toisaalta heidän nää kurssitkin on - - - aika hintavia kuitenkin, et se kanssa sulkee sit vähän, tai rajaa sitä henkilöö kuka sinne sit joskus päätyy.²⁴⁶

Haastateltava selvästi kaipaa vahvempaa tukea ja ohjausta erityisesti maakunta-arkistoilta. Yleensä ohjausta tai koulutusta kaivattaisiin erityisesti siinä vaiheessa, kun kotiseutuarkiston toimintaa aloitetaan tai käynnistetään uudelleen. Monet haastateltavista totesivat, että oppimisvaiheen jälkeen heillä on hyvin harvoin ollut tarvetta ulkopuoliselle avulle tai neuvoille. Konservointitarpeet tai erityisen vanhat ja arvokkaat dokumentit voisivat kuitenkin haastateltavien arvion mukaan johtaa yhteydenottoon maakunta-arkistoon tai muuhun osaavaan tahoon.²⁴⁷

Kotiseutuarkistosuosituksen mukaan Kotiseutuliiton vastuulla on myös kotiseutuarkistoista tiedottaminen. Loimaalainen haastateltava kaipasi kuitenkin lisäpanostusta arkistoista tiedottamiseen sekä mahdollisuutta eri

245 TKU/A/2018/16: 10; TKU/A/2018/18: 13.

246 TKU/A/2018/15: 10.

247 TKU/A/2018/15: 10; TKU/A/2018/16: 10; TKU/A/2018/17: 10; TKU/A/2018/18: 10, 13.

kotiseutuarkistojen arkistoluetteloiden tallentamiseen kaikkien nähtäville.²⁴⁸ Raisiossa tällaisena potentiaalisena arkistojen esittelypaikkana nähtiin arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoja yhteen kokoava Finna-palvelu.²⁴⁹ Yhteinen, keskitetty kotiseutuarkistotietokanta voisikin merkittävästi edistää kotiseutuarkistojen löydettävyyttä ja näkyvyyttä.

Kotiseutuliiton ja Kansallisarkiston lisäksi yhteistyötä tapahtuu myös paikallisella tasolla. Arkistoista varsinaisesti vastaavan henkilöstön lisäksi myös monet muut tahot voivat osallistua kotiseutuarkistotyöhön. Kunnat ja kotiseutuyhdistykset tekevät usein yhteistyötä kotiseutuarkistojen parissa, vaikka varsinainen vastuu arkistosta kuuluukin vain toiselle taholle. Näin ollen kunnan arkistonhoitaja voi avustaa kotiseutuyhdistyksen ylläpitämän kotiseutuarkiston hoidossa, ja kotiseutuyhdistys voi edesauttaa aineiston keräämistä kunnan kotiseutuarkistoon.²⁵⁰

Toisaalta myös kunnan sisällä monet muutkin kuin arkistonhoitajat voivat tehdä kotiseutuarkistotyötä. Mikäli kotiseutuarkisto sijaitsee kirjaston tiloissa, kuten Mynämäessä ja Ruskolla, voivat kirjaston työntekijät muiden tehtäviensä ohella palvella arkistosta kiinnostuneita asiakkaita tai esimerkiksi vastaanottaa ja järjestää arkistoaineistoa.²⁵¹ Loimaalla puolestaan kaupungin taidemuseo on osallistunut kotiseutuarkistossa säilytettävien ääninauhojen digitointiin.²⁵²

Kotiseutuarkistojen toiminnassa voi siis olla mukana monenlaisissa tehtävissä toimivia henkilöitä, eikä pelkkä tehtävänimike kerro siitä, kuka osallistuu kotiseutuarkistotyöhön. Jos halutaan huomioida kaikki yhden kotiseutuarkiston toiminnan mahdollistavat tahot, voikin olla hedelmällisempää lähestyä arkistotoimijoita dynaamisina verkostoina. Verkostojen keskiössä ovat arkistojen vastuutahot, joiden tekemä työ muodostaa arkistotoiminnan rungon. Tiettyjen tehtävien hoitoon voi kuitenkin osallistua myös sellaisia henkilöitä tai toimijoita,

248 TKU/A/2018/18: 13.

249 TKU/A/2018/16: 7.

250 TKU/A/2018/15: 15; TKU/A/2018/16: 4.

251 TKU/A/2018/15: 16; TKU/A/2018/17: 1-2.

252 TKU/A/2018/18: 6.

jotka eivät muutoin vaikuta kotiseutuarkiston toimintaan. Erityisen selkeää verkostomaisuus on erilaisissa lyhytkestoisissa projekteissa, jotka liittyvät erityisesti kotiseutuyhdistysten toimintaan. Projektien tai talkoiden myötä voi muodostua hetkellisiä kotiseutuarkistotyötä tekeviä ryhmiä, joiden kokoonpano on altis muutoksille. Projekteissa voi myös olla vaikea määrittää sitä, missä kulkevat kotiseutuarkistotyön ja muun kotiseututyön rajat.

Projektityön merkitys nousi erityisesti esiin Mynämäen haastattelussa. Pysähdyksissä ollut kotiseutuarkistotoiminta käynnistettiin 2000-luvun alussa juuri Wirmo-Seuran hankkeen myötä, ja Seura on myös myöhemmin aktiivisesti toteuttanut erilaisia projekteja. Esimerkiksi monia tahoja hyödyttävästä hankkeesta sopii Wirmo-seuran ja kirjaston yhteistyönä perustettu digitointitila. Kirjastossa sijaitsevia digitointilaitteita on käytetty kotiseutuarkiston aineistojen digitoimiseen, mutta ne ovat myös yleisön käytettävissä. Haastattelun aikana aluillaan olleesta Mynämäen teollisuusperintö -projektista puhuessaan haastateltava toteaaakin, että ”siinäki sit *taas* tehdään myöskin tänne [kotiseutuarkistoon] et ei se oo semmonen niin aina rajattu juttu”. Verraten runsaalla ja laaja-alaisella projektitoiminnalla onkin varmasti ollut merkittävä vaikutus Mynämäen kotiseutuarkiston toiminnan muotoutumiselle.²⁵³

Sekä eri toimijoiden välinen joustava yhteistyö että laaja-alaiset projektit edistävät omalla tavallaan kotiseutuarkistojen toimintaa. Vaikka vastuullinen ylläpitäjä on keskeinen kotiseutuarkistojen olemassaololle, on tilannekohtaisilla ratkaisuilla ja lyhyemmillä projekteilla oma sijansa arkistojen toiminnassa. Mynämäkeläinen haastateltava kehottaakin haastattelun loppuksi myös muita kotiseutuarkistoja hyödyntämään hankerahoitusten tarjoamia mahdollisuuksia.²⁵⁴ Paikalliset verkostot yhdistettynä Kotiseutuliiiton ja Kansallisarkiston kanssa tehtävään yhteistyöhön voivat parhaimmillaan luoda vahvan pohjan kotiseutuarkistotyölle.

253 TKU/A/2018/15: 15-16, lainauksessa korostus kirjoittajan. ”Metsäpirttihuoneen digitointipiste”. Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kirjasto/kirjaston-palvelut/digitointipiste/>>. 30.4.2018.

254 TKU/A/2018/15: 17.

5.5 Moninaisuus yhdistää

Kuten yhteisöarkistoja yleensä, myös kotiseutuarkistoja yhdistää toiminnan moninaisuus.²⁵⁵ Eri paikkakunnilla on tehty erilaisia ratkaisuja sen suhteen, kuinka kotiseutuarkistojen toiminta järjestetään ja kenen vastuulla kotiseutuarkistot ovat. Kotiseutuarkistotyötä tekevät niin kuntien kuin kotiseutuyhdistysten edustajat, yhdessä ja itsenäisesti. Arkistotyö voi olla pitkäjänteistä, vähittäistä etenemistä tai projektien ja väliaikaisten työntekijöiden rytmittämää pyrähtelyä.

Eräs tapa hahmottaa kotiseutuarkistojen moninaisuutta on pohtia niiden järjestäytyneisyyden ja suunnitelmallisuuden astetta. Tässä eräänä ääripäänä on Ruskon kotiseutuarkisto. Haastattelussa eräs haastateltavista totesi, että arkisto on ”hirveen tärkeä, et se ois kunnossa ja siel ois kaikki ylhäällä, mut se on vähän semmonen et se tahtoo jäädä”. Lisäksi haastattelussa kuvataan vaatimattomasti, kuinka osa aineistosta on vain ”jotenkin tallettunut” arkistoon. Arkiston toiminta on myös varsin vahvasti henkilöitynyttä ja nojaa pitkään arkistotyötä tehneeseen kotiseutuyhdistyksen jäseneseen.²⁵⁶

Raisiossa sen sijaan kotiseutuarkiston toimintaa oli selvästi tietoisesti suunniteltu ja pohdittu. Osin tämä liittyi siihen, että haastattelun aikaan arkiston toimintamuodot olivat vielä muotoutumassa ja esimerkiksi neuvottelut kaupungin ja kotiseutuyhdistyksen välisestä työnjaosta olivat vielä kesken. Keskeneräisyydestä huolimatta haastateltavilla oli selkeitä suunnitelmia esimerkiksi kotiseutuarkistotoiminnan jatkuvuuden takaamiseksi. Heillä oli myös varsin selkeitä käsityksiä esimerkiksi kotiseutuarkistojen roolin ja yhtenäisten toimintatapojen suhteen. Toisaalta haastateltavat olivat hyvin kiinnostuneita siitä, millä tavoin kotiseutuarkiston toiminta on järjestetty eri paikkakunnilla, ja he olivat hyvin tietoisia kotiseutuarkistokentän moninaisuudesta.²⁵⁷

255 Flinn 2011: 146–149.

256 TKU/A/2018/17: 1, 3.

257 TKU/A/2018/16.

Myös Mynämäessä toiminta oli varsin järjestäytynyttä, mutta jo pitkään arkiston parissa toiminut haastateltava ei asettanut arkistotyölle yhtä tiukkoja raameja. Täsmälleen yhtenevien periaatteiden sijaan tärkeintä oli se, että aineisto oli arkistossa tallessa ja löydettävissä:

mä olen kans sitte jo sen verran paatunut et mä en nyt oo niin kauheen huolissani siitä, et jos se [aineiston luokitus] nyt menee hiukan väärin sen kaavan mukaan ni ei se ratkase ku se [aineisto] sieltä vaa löytyy sitte. - - - sillen alkuun kun tääl on ollu eri luetteloiijii ni kyl jokasella on hiukan eri käytännöt ollu - - - mut et luetteloista löytyy sit se tieto nii se on se tärkein asia.²⁵⁸

Tämä haastateltava painottikin eniten myös arkistodiplomatian merkitystä ja joustavuutta esimerkiksi arkistoon otettavien aineistojen suhteen. Joustavan asenteen taustalla on todennäköisesti haastateltavan pitkä kokemus arkistotyöstä. Kotiseutuarkiston pitkä historia ja vaihteleva aktiivisuus antavat myös omanlaistaan perspektiiviä arkistotyöhön.²⁵⁹

Kotiseutuarkistojen moninaisuus liittyy ennen kaikkea käytännön toiminnan järjestämiseen ja vaihteleviin toimintaympäristöihin. Toiminnan tavoitteet ovat kuitenkin kussakin arkistossa hyvin samanlaisia. Paikallisen perinteen tallentaminen, säilyttäminen ja käytettäväksi saattaminen ovat keskeisiä kotiseutuarkistojen toiminnan osa-alueita, oli kotiseutuarkisto sitten osa kunnan tai kotiseutuyhdistyksen toimintaa. Paikallisten painotusten taustalla on lopulta varsin samankaltaisia tavoitteita.

258 TKU/A/2018/15: 10.

259 TKU/A/2018/15.

6 Lopuksi

Kotiseutuarkistoilla on oma paikkansa suomalaisella arkistokentällä. Ne keskittyvät sen yksityisen, paikallisen aineiston tallentamiseen, jota muut muistiorganisaatiot eivät systemaattisesti kerää ja säilytä. Muistiorganisaatioina kotiseutuarkistoja luonnehtivat omaehtoisuus, paikallisuus ja arkistomaisuus. Ne syntyvät ylläpitäjiensä omasta halukkuudesta paikallisen tiedon tallentamiseen, ja toimivat maantieteellisesti rajatuilla alueilla osana laajempaa kotiseutuliiikettä. Arkistoina kotiseutuarkistojen toiminta-alaa on asiakirjojen säilyttäminen, mutta arkistokokoelmia myös kartutetaan aktiivisesti keruiden avulla.

Yhteisöarkistoina kotiseutuarkistot istuvat hyvin Terry Cookin ja Andrew Flinnin käsityksiin. Arkistoalan ammattilaisten rooli kotiseutuarkistoissa ei ole yhtä vahva kuin Cookin yhteisökeskeisen paradigman perusteella voisi olettaa, mutta kotiseutuarkistot ovat kuitenkin pääosin sitoutuneet sovinnaisiin arkistotyön periaatteisiin. Yhteisöarkistojen kirjavalla kentällä ne siis asettuvat verrattain kauaksi niistä arkistoista, joissa irtisanoudutaan valtavirtaisesta arkistoajattelusta.

Kotiseutuarkistojen ylläpitäjien näkökulmasta kotiseutuarkistoilla on tärkeä tehtävä paikallisen tiedon tallentajina, säilyttäjinä ja käytön mahdollistajina. Ilman kotiseutuarkistoja tämä tieto jää hajalleen tai voi kadota kokonaan. Käytännön tasolla kotiseutuarkistojen toiminta on järjestetty monin eri tavoin, ja nojaa usein useiden toimijoiden yhteistyöhön. Kotiseutuarkisto on parhaimmillaan aktiivinen tiedon kerääjä ja tärkeä resurssi, mutta ilman vastuullista hoitajaa jääneet kotiseutuarkistot saattavat olla olemassa vain varastoina tai aineistokokoelmina, jotka odottavat järjestämistä ja käyttöön asettamista.

Kotiseutuarkistojen omaehtoisuus asettaa haasteita toiminnan jatkuvuudelle. Kuntaliitokset, henkilövaihdokset ja muut toimintaympäristön muutokset voivat vaikuttaa merkittävästi kotiseutuarkistojen toimintaan. Toiminnan jatkuvuuden edellytyksiin ja katkoskohtiin olisikin syytä perehtyä tarkemmin tulevassa tutkimuksessa, jotta myös arkistoaineiston pitkäaikaissäilytys voitaisiin taata. Kotiseutuarkistoja ei kuitenkaan tule nähdä ainoastaan tutkimuksen kohteina, vaan myös lähteinä. Paikallishistoriallisen tutkimuksen lisäksi myös monet muut tieteenalat ja kiinnostuneet kansalaiset voivat hyödyntää kotiseutuarkistoista löytyvää materiaalia. Tämä kuitenkin edellyttää tietoisuutta kotiseutuarkistojen olemassaolosta ja toiminnasta.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto, TKU-kokoelmat

TKU/A/2018/15: yksi haastateltava. Haastattelijana Emma Lintunen.

TKU/A/2018/16: kaksi haastateltavaa. Haastattelijana Emma Lintunen.

TKU/A/2018/17: kolme haastateltavaa. Haastattelijana Emma Lintunen.

TKU/A/2018/18: yksi haastateltava. Haastattelijana Emma Lintunen.

Lainsäädäntö

Arkistolaki 831/1994. Annettu Helsingissä 23.9.1994. Saatavilla osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831>>.

Kirkkolaki 1054/1993. Annettu Helsingissä 26.11.1993. Saatavilla osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>>.

Henkilötietolaki 523/1999. Annettu Helsingissä 22.4.1999. Saatavilla osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>>.

Tekijänoikeuslaki 404/1961. Annettu Helsingissä 8.7.1961. Saatavilla osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>>.

Laki yksityisten arkistojen valtionavusta 1006/2006. Annettu Helsingissä 17.11.2006. Saatavilla osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061006>>.

Verkkosivut

Arvi-tietokannan www-sivu. <<http://www.kotiseutuarkistot.fi/>>. 30.4.2018.

Community Archives and Heritage Group -järjestön www-sivu. <<http://www.communityarchives.org.uk/>>. 23.4.2018.

”Esittely”. Kansan Arkiston www-sivu. <<http://www.kansanarkisto.fi/esittely/>>. 10.4.2018.

Finna-palvelun www-sivu. <<https://finna.fi/>>. 30.4.2018.

Kansallisarkisto. Kansallisarkiston Arkistowiki. <<http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Etusivu>>. 29.4.2018.

”Kansallisarkiston tehtävät ja organisaatio”. Kansallisarkiston www-sivu. <https://www.arkisto.fi/fi/kansallisarkisto/tehtavat_organisaatio>. 8.2.2018

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin www-sivu. <<https://kavi.fi/fi/kansallinen-audiovisuaalinen-instituutti>>. 8.2.2018.

”Kotiseutuarkisto”. Loimaan kaupungin www-sivu. <<http://www.loimaa.fi/kotiseutuarkisto>>. 16.2.2018.

- ”Kotiseutuarkistot”. Tammenlehvän perinneliiton www-sivu.
<<https://tammenlehva.fi/veteraaniperinne/352-2/kotiseutuarkistot/>>.
10.4.2018.
- Loimaa-Seuran www-sivu. <<https://www.loimaaseura.fi/>>. 16.1.2018.
- Mynämäen kunnan www-sivu. <<https://www.mynamaki.fi/>>. 30.4.2018.
- Mynämäen teollisuusperintö www-sivu.
<<https://www.mynamaenteollisuusperinto.fi/>>. 16.1.2018.
- ”Myyntituotteet”. Wirmo-Seuran www-sivu. <<http://wirmo-seura.fi/index.php?id=311>>. 9.3.2018.
- ”Myönnämme tukea yksityisille valtionapuarkistoille”. Kansallisarkiston www-sivu. <<https://www.arkisto.fi/fi/palvelut/tuki-yksityisille-valtionapuarkistoille-5>>. 23.4.2018.
- ”Paikallismuseot”. Museoviraston www-sivu.
<http://www.nba.fi/fi/museoalan_kehittaminen/tietoa_suomen_museoista/>.
23.1.2018.
- Rusko-seuran www-sivu. <<https://www.rusko-seura.fi/>>. 16.2.2018.
- Sammenslutningen af lokalarkiver -yhdistyksen www-sivu.
<<http://www.danskearkiver.dk/>>. 18.4.2018.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran www-sivu. <<https://www.finlit.fi/>>. 23.4.2018.
- Suomen Kotiseutuliiton www-sivu. <<http://www.kotiseutuliitto.fi/>>. 9.4.2018.
- Svenska litteratursällskapet i Finland -seuran www-sivu. <<http://www.sls.fi/fi>>.
23.4.2018.
- Yksityiset Keskusarkistot www-sivu. <<http://www.yksityisetkeskusarkistot.fi/>>.
10.4.2018.
- Ylä-Savon Seuran www-sivu. <<http://www.yla-savonseura.fi/>>. 24.4.2018.

Kirjallisuus

- Abrahams, Roger D. 1993. Phantoms of Romantic Nationalism in Folkloristics.
– *The Journal of American Folklore* 106 (419): 3–37.
- Alastalo, Marja ja Maria Åkerman 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi:
faktojen jäljillä. – Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti, Ruusuvoori, Johanna
(toim.): *Haastattelun analyysi*. 372–392. Tampere: Vastapaino.
- Apo, Satu 2001. *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen
alkoholijatteluun ja -kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bastian, Jeannette Allis ja Ben Alexander 2009. *Community Archives: the
Shaping of Memory*. London: Facet.
- Boles, Frank 2005. *Selecting & Appraising Archives & Manuscripts*. Chicago:
Society of American Archivists.
- Cook, Terry 2013. Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting
Archival Paradigms. – *Archival Science* 13 (2–3): 95–120.

- Daniel, Dominique ja Amalia S. Levi (toim.) 2014. *Identity Palimpsests: Archiving Ethnicity in the U.S. and Canada*. Sacramento, California: Litwin Books.
- Dow, Elizabeth H. 2012. *Archivists, Collectors, Dealers, and Replevin: Case Studies on Private Ownership of Public Documents*. Lanham: The Scarecrow Press, Inc.
- Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. 25–48. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fisher, Rob 2015. Donors and Donor Agency: Implications for Private Archives Theory and Practice. – *Archivaria* (79): 91–119.
- Flinn, Andrew 2011. The Impact of Independent and Community Archives on Professional Archival Thinking and Practice. – Hill, Jennie (toim.): *The Future of Archives and Recordkeeping: A reader*. 145–169. London: Facet Pub.
- Hakala, Petra 2014. Arkivsamlingarna vid SLS. En spegling av kultursyn och självbild?. *Arkiv, minne, glömska. Arkiven vid Svenska litteratursällskapet i Finland 1885-2010..* Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Hakala, Petra ja Taina Saarenpää 2018. Arkistodiplomatian, vallan ja eettisten kysymysten äärellä. Yksityisarkistojen erityispiirteet arkistoalan ylemmässä koulutuksessa. – Artukka, Topi, Keskinen, Jarkko, Saarenpää, Taina (toim.): *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa*. 44–59. Turku: Sigillum.
- Have, Paul ten 2004. *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Heimo, Anne 2010. *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Henttonen, Pekka 2015. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 90–118. Tampere: Vastapaino.
- Härö, Mikko 2010. Maan museotoimen kivijalka eli Museoviraston ja Suomen kansallismuseon historiaa. – Pettersson, Susanna, Kinanen, Pauliina (toim.): *Suomen museohistoria*. 129–152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jolanki, Outi ja Sanna Karhunen 2010. Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 395–410. Tampere: Vastapaino.

- Kaupunkien ja kuntien lukumäärät 1917-2018. Kuntaliitto. Saatavilla osoitteesta <<https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat>>.
- Korhonen, Mikael 1987. *Lokalhistoriska arkiv - en handledning*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- Korhonen, Mikael 2001. *Förteckning över lokalarkiv i Svenskfinland*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- Korhonen, Mikael 2013. Private Digital Archives - Lost Cultural Heritage?. *Essays on Libraries, Cultural Heritage and Freedom of Information*. 83–92. Helsinki: National Library of Finland.
- Koskihaara, Nina 2013. Paikallisuus. Kokemuksia, toimintaa ja yhteisesti jaettuja merkityksiä. *Kotiseutu 2013*. 59–66. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Kuula, Arja 2011. *Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, Erkki 1989. Suomalainen patriotismi ja kansallistunne Ruotsin kaudella. – Tommila, Päiviö, Pohls, Maritta (toim.): *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. 13–47. Kuopio: Kustannuskiila.
- Lemmetyinen, Eveliina 2017. *Siikalatvan kirjastojen kotiseutukokoelmat. Teemahaastattelut kirjastoammattilaisille*. Opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu, kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma.
- Lillman, Sanna 2016. *Museotoiminnan muisti - asiakirjahallinto ja arkistotoimi museoissa*. Museologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Lonardi, Pia, Anu Niemelä ja Marianne Koski (toim.) 2017. *Paikallismuseotoiminta Suomessa 2015*. Helsinki: Museovirasto.
- Lybeck, Jari et al. 2006. *Arkistot, yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Helsinki: Arkistolaitos.
- Mander, David 2009. Special, Local And About Us: the Development of Community Archives in Britain. *Community Archives: the Shaping of Memory*. 29–46. London: Facet.
- Markkola, Pirjo, Hanna Snellman ja Ann-Catrin Östman (toim.) 2014. *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Moore, Shaunna ja Susan Pell 2010. Autonomous archives. – *International Journal of Heritage Studies* 16 (4–5): 255–268.
- Mynämäen kotiseutuarkisto 2015. *Mynämäen kotiseutuarkisto. Arkistoluettelo (6.10.2015)*. Saatavilla osoitteessa <<https://www.mynamaki.fi/vapaa-aika-ja-kulttuuri/kulttuuri/kotiseutuarkistot/>>.
- Mäkinen, Minna 2013. Paikallisuus, yhteisöllisyys ja muuttuvat kuntarajat. Esimerkkinä Jyväskylän ja Säynätsalon kuntaliitos. – Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina (toim.): *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. 281–308. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Nikander, Pirjo 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 432–445. Tampere: Vastapaino.
- Onnela, Samuli ja Vuokko Joki 2007. *Kotiseutuarkisto-opas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura : Suomen Kotiseutuliitto.
- Onnela, Samuli, Vuokko Peltola ja Kaarina Sala 1991. *Koti- ja kotiseutuarkiston opas*. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmä 2012. *Rakkaudesta kulttuuriperintöön: Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Peltonen, Ulla-Maija 2004. Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. – Kurki, Tuulikki (toim.): *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. 199–217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perks, Robert ja Alistair Thomson (toim.) 2016. *The Oral History Reader*. New York: Routledge.
- Pietilä, Ilkka 2010. Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 212–241. Tampere: Vastapaino.
- Portelli, Alessandro 2006. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. 49–64. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Puntanen, Pia 2017. Mitä kotiseutu merkitsee?. *Kotiseutu 2017*. 199–207. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Pöytä, Jyrki ja Senni Timonen 2004. Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. – Kurki, Tuulikki (toim.): *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. 218–254. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raninen-Siiskonen, Tarja 1999. *Vieraana omalla maalla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raninen-Siiskonen, Tarja 2017. Oon Jämsän karjalainen. *Kotiseutu 2017*. 107–114. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Riessman, Catherine Kohler 1990. *Divorce Talk: Women and Men Make Sense of Personal Relationships*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Riukulehto, Sulevi 2013. Kotiseudun merkitys alueidentiteetin ja alueellisen yhteisöllisyyden muodostumisessa. Esimerkkinä Nurmo 2012. – Eilola, Jari, Moilanen, Laura-Kristiina (toim.): *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. 309–335. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Riukulehto, Sulevi 2017. Kotiseudun käsite ja kotiseutututkimuksen perintö Suomessa. *Kotiseutu 2017*. 25–46. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Riukulehto, Sulevi ja Timo Suutari 2012. *Joki on Nurmon äiti. Nurmonjokilaakso kotiseutukuvassa*. Helsinki: Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.

- Riukulehto, Sulevi ja Timo Suutari 2016. Kestävä kotiseutu. Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. – Riukulehto, Sulevi (toim.): *Kunnat, rajat, kulttuuri. Muutoskokemuksia*. 264–296. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruotsala, Helena 2016. Monipaikkainen kotiseutu. *Kotiseutu 2016*. 90–95. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto.
- Rusko-seura ry 2015. *Arkistoluettelo*.
- Ruusuvuori, Johanna 2010. Litteroijan muistilista. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. 424–431. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna ja Liisa Tiittula (toim.) 2005. *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Saarikoski, Helena 2008. Kuultavia ääniä ja kuuntelemisen keinoja. – Fingerroos, Outi, Kurki, Tuulikki (toim.): *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. 27–53. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Shopes, Linda 2006. Legal and Ethical Issues in Oral History. – Charlton, Thomas L., Myers, Lois E., Sharpless, Rebecca (toim.): *Handbook of Oral History*. 135–169. Lanham, MD: Altamira Press.
- Stark, Eija 2011. *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stenfors, Piia 2007. *Suomalainen kotiseutuliike 1894-1944*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen Kotiseutuliitto 2000. *Suositus kotiseutuarkistoista*. .
- Turunen, Harri (toim.) 1996. *Yhteistyössä vaikuttaen. Kotiseututoimintaa Suomessa 1990-luvulla*. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto.
- Turunen, Harri 2004. *Suomalainen kotiseutuliike 1945-2000*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ukkonen, Taina 2006. Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. 175–198. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uotinen, Johanna 2008. Juoksuhiekkä ja tilkkutäkki - laadulliset tutkimuskäytännöt ja äänen kunnioittaminen. – Fingerroos, Outi, Kurki, Tuulikki (toim.): *Ääniä arkistosta: haastattelut ja tulkinta*. 132–150. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Valtonen, Marjo Rita 2015. Monitahoinen tehtäväkenttä. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. 93–125. Helsinki: Avain.
- Vilkuna, Janne 2016. Syrjäytetty paikallisuus. Huomioita kotiseutumuseoista, paikannimistä, vaakunoista ja käsityöperinteestä. – Riukulehto, Sulevi (toim.): *Kunnat, rajat, kulttuuri. Muutoskokemuksia*. 127–149. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Williams, Caroline 2008. Personal Papers: Perceptions and Practices. – Craven, Louise (toim.): *What Are Archives? Cultural and Theoretical*

Perspectives: a Reader. 53–63. Aldershot, England ; Burlington, VT:
Ashgate.

Yeo, Geoffrey 2012. The Conceptual Fonds and the Physical Collection. –
Archivaria (73): 43–80.

Liite 1. Ensimmäisen teemahaastattelun kysymysluettelo

- Haastateltavan oma työnkuva
- Kotiseutuarkiston perustiedot
 - aineistot: millaista, miten paljon?
 - Miten tullut?
 - Arkistojen historiaa?
 - Kenen vastuulla?
- Arkistotyö
 - kuka tekee mitä?
 - Kuinka paljon?
 - Kenen vastuulla?
- Arkistotilat
- Kotiseutuarkiston asema organisaatiossa
- Arkiston käyttö
 - mitä käytetään, kuinka paljon asiakaspyyntöjä...
- Aineistonhankinta
- Aineistonhankintasuunnitelma tms.?
- Käyty kotiseutuarkistokoulutuksissa?
- Mitä kaipaisi?

Liite 2. Muiden teemahaastatteluiden kysymysluettelo

- Oma suhde arkistoon?
- Kotiseutuarkiston perustietoja
 - Historia
 - Kenen vastuulla?
 - Arkistotilat
 - Aineistot: millaista, miten tullut
 - käyttö
- Yhteistyö: kunta, museot, koulut, kotiseutuliitto, maakunta-arkisto...
- Arkiston tärkeimmät tavoitteet/tehtävät
- Kaipaisiko jotain lisää? Koulutusta, ohjausta, resursseja?
 - Kotiseutuliitto ohjaavana/avustavana keskustahona?
- Arkiston tulevaisuus?